

ERKEN UYARI SİSTEMİ

ÖĞRETMEN EL KİTABI

Çocuk koruma mekanizmalarına giriş	4
Ülkemizdeki mevcut çocuk koruma modeli	6
Önerilen çocuk koruma modeli	11
Erken uyarı modeli	12
Erken Uyarı modelinin ayakları	12
Risk tarama süreci	13
Risklerin tespit edilmesi durumunda	14
Sorunların çözülmemesi ya da tekrarlaması halinde	14
Mobil ekip	15
İlk değerlendirme ve yönlendirme	16
Çocuğun sistem içindeki takibi (Kamu Vesayeti)	17
Bilgi Paylaşımı (On-Line)	18
Savcılık çocuk bürosu (Çocuk Mahkemesi)	18
Tedbirlerin uygulanması için gerekli kurumların multidisipliner hizmetlerin oluşturulması	20
Çok disiplinli tedavi merkezlerinin oluşturulması	21
Tedbir kararlarının denetimi	21
Valilik çocuk koruma ofisi	22
Çocuk ihmal ve istismarının tanınması	23
İhmal	29
Fiziksel İstismar	33
Cinsel İstismar	38
Duygusal İstismar	42
Gelişimi etkileyen riskler ve koruyucu faktörler	45
Tarama araçlarının tanıtılması ve değerlendirilmesi	51
Veli ile görüşme hakkında bilgiler	59
Risk Takip Kurulu ve değerlendirme süreci	63
Gizliliğin korunması ve kayıt tutma	69
EKLER: Anket formları	

ÇOCUK KORUMA MEKANİZMASINA GİRİŞ

Çocuğun anne karnından başlayarak herhangi bir dönemde sağlıklı gelişimini olumsuz etkileyen risklere maruz kalması, gelişiminde geri dönülemeyecek etkiler bırakmaktadır. Özellikle karşı karşıya kalınan riskler yüzünden *kaçırılan olumlu gelişim fırsatları* (ör. eğitimi tamamlama gibi) *bir daha yakalanamayacağı* için, çocuğun hem bugününü hem de yarınlarını etkiler. Kişinin gelişimsel yörüngesini dönüştüren riskler önceden öngörülebilirse, bu risklerin gerçekleşmesi zamanında alınacak uygun tedbirler sayesinde engellenebilir. Çocuklara yönelik risklerin gerçekleşmesini önleme; ancak devlet kurumlarının işbirliği ve bu konunun önceliğinin devlet ve kamuoyu tarafından benimsenmesiyle mümkündür.

Çocuklara yönelik riskleri önceden fark edip önlemeye çalışmak, “çocuk koruma” mekanizmasının temel önceliğidir. Çocukları onların gelişimlerini olumsuz yönde etkileyebilecek her türlü riskten korumak, öncelikle gelişimi olumsuz yönde etkileyen ***koşulları tanılamayı ve bu koşullara müdahaleyi*** içerir. Bu yönüyle, örneğin ihmal ve istismarın sonrasında başvurulacak koruyucu müdahaleden kapsam açısından farklı olmak ile birlikte, bu iki müdahale alanı birbirini izleyen süreçlerdir. Önlemeye yönelik değerlendirmenin yeterli olmadığı durumlarda karşımıza kötü muameleyle maruz kalmış çocuk ya da gençler çıkmaktadır. Bu da geri dönüşü çok daha zor olan bir noktaya (rehabilitasyon/iyileştirme) gelinmesidir.

Eğer çocuğun bir riske maruz kalması ve zarar görmesi (istismar veya ihmal mağduru olma veya suça sürüklenme gibi) engellenememiş ise, bu zararı ortadan kaldırmak üzere çalışan ve bu sırada da çocuğun ikincil mağduriyetlere maruz kalmasını engelleyen bir müdahale mekanizmasına ihtiyaç vardır. Bu mekanizmanın temel özelliği de hızlı, etkili, çocuğun içinde bulunduğu durum ve özelliklerine duyarlı olmasıdır.

5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu'ndan (2007) Alıntı:

Madde 4 - (1) Bu Kanunun uygulanmasında, çocuğun haklarının korunması amacıyla;

- a) Çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması,
  - b) Çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi,
  - c) Çocuk ve ailesinin herhangi bir nedenle ayrımcılığa tâbi tutulmaması,
  - d) Çocuk ve ailesi bilgilendirilmek suretiyle karar sürecine katılımlarının sağlanması,
  - e) Çocuğun, ailesinin, ilgililerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içinde çalışmaları,
  - f) İnsan haklarına dayalı, adil, etkili ve süratli bir usûl izlenmesi,
  - g) Soruşturma ve kovuşturma sürecinde çocuğun durumuna uygun özel ihtimam gösterilmesi,
  - h) Kararların alınmasında ve uygulanmasında, çocuğun yaşına ve gelişimine uygun eğitimi ve öğrenimini, kişiliğini ve toplumsal sorumluluğunu geliştirmesinin desteklenmesi,
  - i) Çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler ile hapis cezasına en son çare olarak başvurulması,
  - j) Tedbir kararı verilirken kurumda bakım ve kurumda tutmanın son çare olarak görülmesi, kararların verilmesinde ve uygulanmasında toplumsal sorumluluğun paylaşılmasının sağlanması,
  - k) Çocukların bakılıp gözetildiği, tedbir kararlarının uygulandığı kurumlarda yetişkinlerden ayrı tutulmaları,
  - l) Çocuklar hakkında yürütülen işlemlerde, yargılama ve kararların yerine getirilmesinde kimliğinin başkaları tarafından belirlenememesine yönelik önlemler alınması,
- İlkeleri gözetilir.

ÜLKEMİZDEKİ MEVCUT ÇOCUK KORUMA MODELİ

Çocuk Koruma Mekanizması çocukların her türlü riskten korumasını ve korunamayan çocuklara yönelik iyileştirici tedbirlerin alınması ve hizmetlerin sağlanmasının örgütlenmesini hedeflemektedir. 2005 yılında çıkarılan 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) çocuk koruma sisteminin felsefesine yönelik net tarifler sunmuş, konuya daha sistematik ve bütüncül bir anlayışla yaklaşmıştır. 5395 sayılı Kanunun 4. maddesindeki temel ilkelere bakıldığında, çocuğun haklarının korunması amacıyla; çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınmasından, yarar ve esenliğinin gözetilmesine, içinde barındığı ailenin özellikle çocukla ilgili haklarının korunmasına kadar birçok konunun düşünüldüğü görülmektedir. Çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler ile hapis cezasına en son çare olarak başvurulması, çeşitli tedbir kararları ile çocuğun korunmasının öncelikli olması, bu tedbir kararlarının yerine getirilmesine çeşitli kurum ve kuruluşlarının katılımının sağlanması, çocuğun özel hayatının gizliliğine riayet edilmesi gibi ilkeler oldukça kapsamlı ve çağı yakalayan bir çocuk koruma yaklaşımının benimsendiğinin kanıtlarıdır.

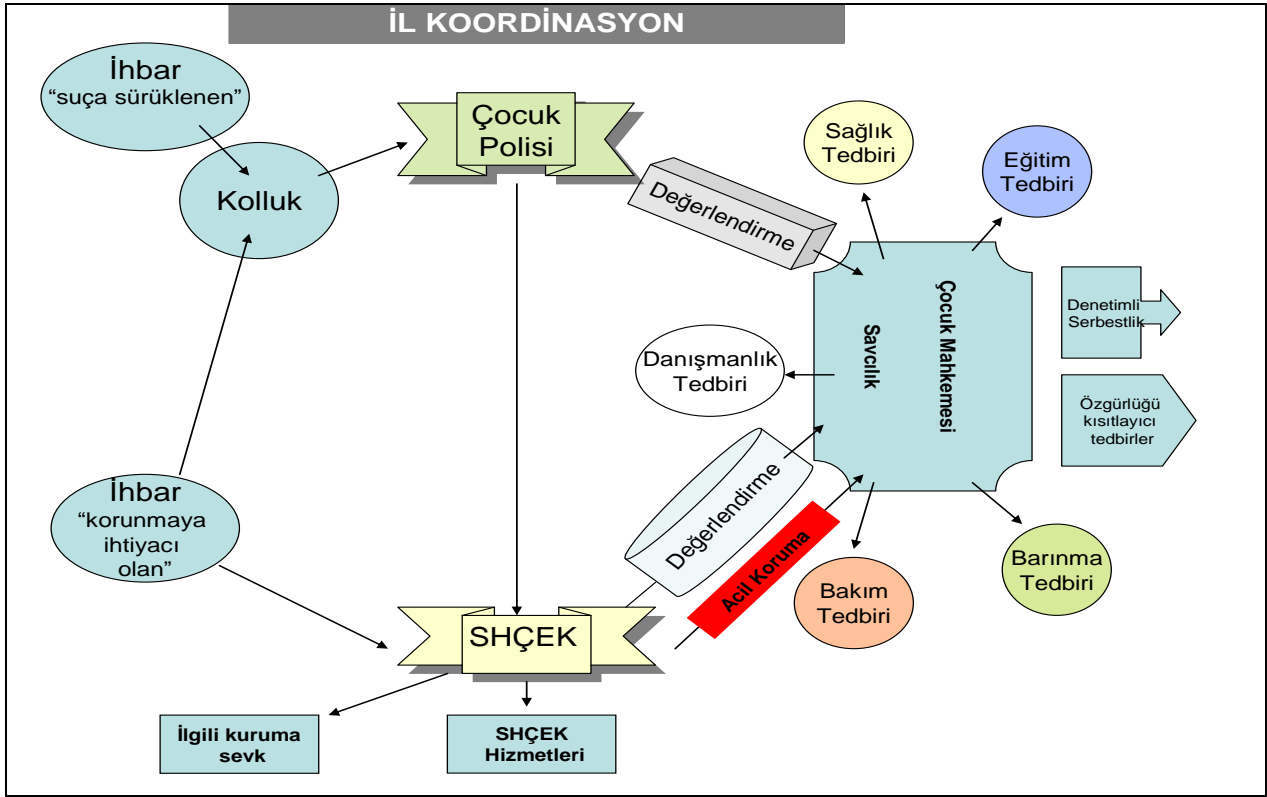
Tarihçesi oldukça yeni olan ÇKK'nın etkin işleyişini engelleyen temel sorunlar aşağıdaki tabloda ele alınmaktadır.

Tablo 1. Mevcut çocuk koruma sistemine ilişkin sorunlar

Çocuğun sisteme giriş yaptığı alan	Koruyucu ve destekleyici tedbirlerin alındığı alan	Tedbirlerin uygulanması ve denetimi alanı
1. İhbarlar mekanizmasının doğru çalışmaması, 2. İhbarları alarak korunma ihtiyacı olan çocuğun durumunu değerlendirecek çok disiplinli bir değerlendirme sisteminin olmayışı, 3. ÇK sistemine giren çocuğun sistem içerisinde kurumsal ve kişisel anlamda sahipsiz kalması ve kolluk-adliye ilişkilerini düzenleyen süreçte örselenmesi.	1. Çocuk mahkemelerinin çeşitli nedenlerle yaşadığı alt yapı sorunları 2. Mahkemelerin sağlıklı SİR raporları olmaksızın tedbir kararları alması 3. Çocuk büro savcılıklarının kurulmamış olması 4. Mahkemeler ve savcılıkların ortak veri kayıt ve paylaşım sisteminin olmaması.	1. Koruyucu ve destekleyici tedbirlerin uygulanmasından sorumlu kurumların verdiği hizmetlerdeki kısıtlılıklar 2. Koruyucu ve destekleyici tedbirlerin bütüncül olarak sunulmaması 3. Denetim planlarının kanunun öngördüğü biçimde hazırlanmaması.

Türkiye’deki mevcut çocuk koruma sisteminin işleyiş şeması ihbar sürecinden başlayarak aşağıdaki şekilde verilmiştir.

Şekil -1 Türkiye’deki mevcut çocuk koruma sisteminin işleyiş şeması

Türkiye’deki mevcut çocuk koruma sisteminin genel yapısı incelendiğinde göze çarpan en önemli eksiklik, sistemde önleyici/koruyucu mekanizmaların tanımlanmamış olmasıdır. Çocuk koruma modelimiz öncelikle zarar görmüş ya da zarar görme riski çok yüksek olan çocuk ve gençlere yönelik her türlü bakım ve sağaltım süreçlerini kapsamaktadır. Doğası gereği yaşanan olumsuz olayların etkilerini azaltmak için oluşturulmuştur. Önleme konusu ise koruma kapsamından çok daha geniş bir alanı kapsar.

Çocuğun korunmaya muhtaç hale gelmeden önce tespiti ve uygun sosyal, ailesel ve ruhsal yardıma ulaşmasını sağlayacak bir yaklaşımın benimsenmemiş oluşu ve dolayısı ile bu konuda bir görev dağılımı yapılmaması, yurtdışı örneklerle karşılaştırıldığında, ülkemizde çocuk koruma sisteminin önemli bir kısıtlılığıdır.

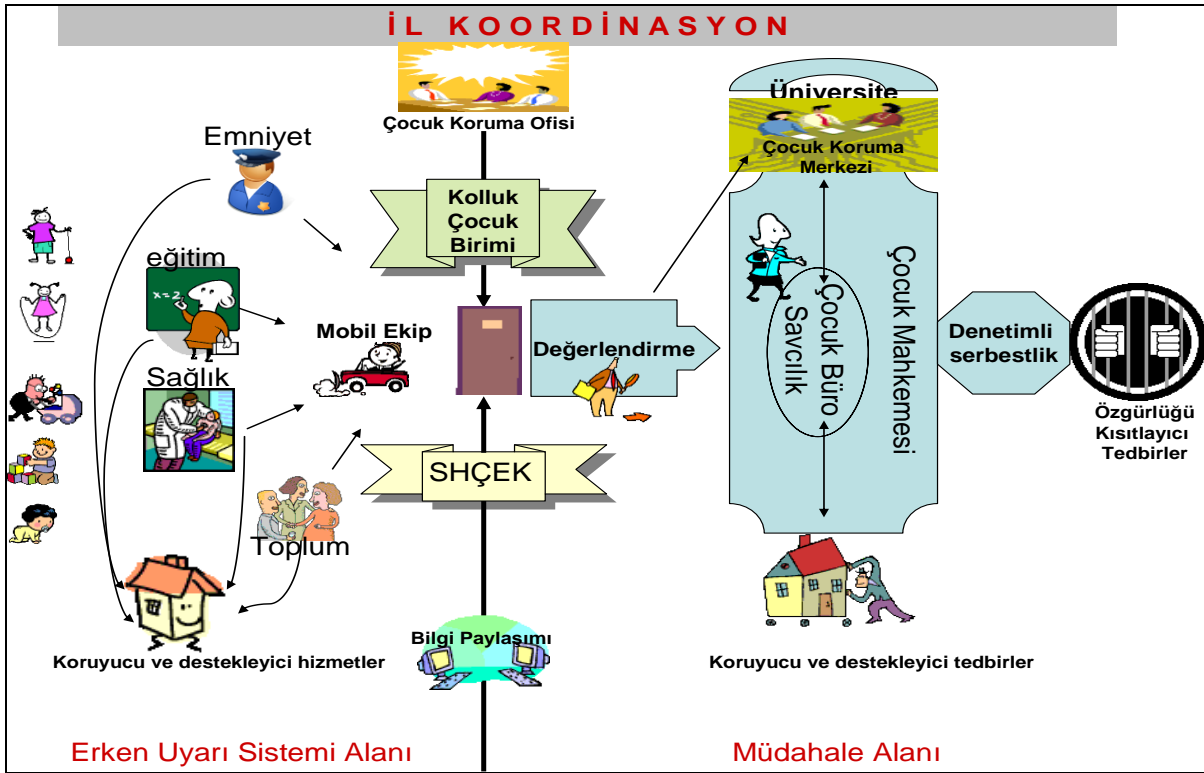

Sistemimiz bu nedenle daha çok adli kovuşturma ve sosyal inceleme esasına dayalı, mahkeme odaklı hukuksal bir sistem izlenimi vermekte; gelişmiş ülkelerdeki, toplum ve aile odaklı ve koruyucu ve önleyici hizmetlere ağırlık veren sistemlerden farklı bir yaklaşım içeriyor gibi görünmektedir. Ülkemizde, risk altında olabileceği düşünülen ve mahkeme kararı gerekmeksizin, sosyal, ailesel ve bireysel yardıma gereksinim duyan çok sayıda çocuk olduğu gerçeği yadsınamaz.

Önerilen modelde çocuk koruma sistemi; 2 temel stratejik alan (erken uyarı ve müdahale alanı) ve bu iki alanı birbirine bağlayan bir giriş kapısından oluşmaktadır. Müdahale alanı da kendi içinde (i) koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının alındığı ve (ii) bu tedbir kararlarının uygulandığı ve denetlendiği alanlar olarak olmak üzere iki bölümden oluşur. Çocuk koruma sisteminin tümünün koordinasyonu kanunda belirtildiği gibi il koordinasyonunun görevidir. Önerilen yeni çocuk koruma modelinin işleyiş şeması Şekil-2’de verilmiştir.

Şekil -2 Yeni Çocuk Koruma Modeli İşleyiş Şeması

Bu model geliştirilirken göz önünde bulundurulmuş stratejik alanlar ve bu alanlara ilişkin hedefler başlığı altında önerilen yeni oluşumlar ve işleyişler aşağıda tanımlanmıştır.

Stratejik Alan (1): Türkiye’deki çocuk koruma sisteminin genel yapısı

HEDEF-1: Türk Çocuk Koruma Sisteminin genel felsefesinin gözden geçirilmesi ve çocuğun korunmaya muhtaç hale gelmeden önce tespiti ve uygun sosyal, ailesel ve ruhsal yardıma ulaşmasını sağlayacak bir “erken uyarı sisteminin” geliştirilmesi.

Erken Uyarı Modeli

Erken uyarı modelinin ilk adımı çocukların yaşamlarındaki risklerin gerçekleşmesine neden olan olumsuz koşulların taranmasını ve tarama sonucunun etkin olarak değerlendirilmesini içermektedir. Risk koşullarının taranması gebelik döneminden başlayarak 18 yaşına kadar devam etmelidir. Böylece var olan risk koşullarının bilgisi, çocuk ve aileler için gerekli önleyici adımların atılmasına izin verebilir.

Erken Uyarı Modeli’nin ayakları

Erken uyarı modeli çocuklarla yakından çalışan sağlık ve eğitim kurumlarının ve bu kurumlardaki çocuklarla teması olan görevlilerin izlemesi gereken adımları tanımlamaktadır. Üç düzeyi bulunan erken uyarı sistemi; çocukların en erken dönemden başlayarak gelişimlerinin olumsuz etkilenmesine yol açabilecek risklerin fark edilip her düzey için belirlenmiş yönlendirmelerle önleme çalışmaları yürütülmesini içerir.

1. Düzey: Tarama süreci
2. Düzey: Tarama süreci sonrasında risk koşulları gözlemlendiyse, Sağlık ve Eğitim kurumları içerisinde gerekli ilk yönlendirmelerin yapılması ve sonuçlarının takibi (1. Aşama Erken uyarı mekanizması)

3. Düzey: 1. Aşamadaki yönlendirme sonucunun beklenen etkiyi göstermemesi ya da risk koşullarının tekrarlaması ya da artması durumunda 2. Aşama erken uyarı mekanizmasının (*Mobil Ekip*) çalıştırılması ve bu düzeyden sorumlu uzman ekibin yapacağı derinlemesine inceleme sonucunda gerekli yönlendirmelerin yapılması ve takibi

Risk Tarama Süreci

Etkin bir önleme çalışmasına yönlendirebilmek için çocuğun koşullarının bilinmesi ve gereksinimlerin tanımlanması gerekmektedir. Erken Uyarı Modeli 0-18 yaş arasında bulunan çocukların onlarla temas içinde olan kurumlarda çalışanların bu konuda eğitimlerini tamamladıktan sonra gerekli risk tarama ve gözlem süreçlerine dahil olmalarını kapsar. Bu nedenle farklı yaş grupları ile ilişkilenen meslek elemanlarından gözlem ve ebeveynlerden alacakları temel bilgiler eşliğinde *Risk Tarama Bilgi Formunu* doldurmaları istenmektedir. Bu formlarda bulunan soruların temeli bilimsel literatürde risk faktörleri olarak ele alınan bulgulardan oluşturulmuştur. Aşağıda taramalarda ele alınan risk faktörleri verilmiştir:

- ✓ *Ailevi sorunlar (parçalanmış aile, geçimsizlik gibi)*
- ✓ *Yoksulluk (maddi yetersizlik, işsizlik)*
- ✓ *Ebeveynlerde ciddi psikiyatrik hastalık ya da madde kullanımı/bağımlılığı*
- ✓ *Ebeveynlerde yüksek stres düzeyi*
- ✓ *Ebeveynlerin çocuğa ilişkin olumsuz tutumları*
- ✓ *Aileden başka bir çocuğun bakım tedbiri için alınmış olması*
- ✓ *Ailenin yakın dönemde travmatik olaylar yaşamış olması*
- ✓ *Ailenin bakım vermekte olduğu özür/ hasta/yaşlı bireyin olması*
- ✓ *Çocuğun uyum sorunları yaşamaması*
- ✓ *Çocuğun saldırgan davranışlarının olması/zorbalığa maruz kalması*
- ✓ *Çocuğun akran ilişkilerinde zorlanması*
- ✓ *Çocuğun akademik olarak ciddi oranda zorlanması*
- ✓ *Çocuğun okul devamsızlığı göstermesi*
- ✓ *Çocuğun psikolojik sıkıntı içinde olması*
- ✓ *Çocuğun sigara/madde kullanımı*

Yukarıda belirtilen risk faktörlerinin sağlık ve eğitim personelleri tarafından onların görev tanımlarına uygun düzeyde sorularla oluşturulan Risk Tarama Bilgi Formları üzerinden irdelenmesi beklenmektedir. Ayrıca, 6. Sınıf-12.Sınıf öğrencilerinin kendilerinin doldurması için de bir form hazırlanmıştır.

Risklerin tespit edilmesi durumunda

Yapılan taramalar sonucunda sağlık birimi ya da eğitim kurumu sorumlu oldukları bazı çocukların gelişimlerini olumsuz yönde etkileyebilecek riskler altında olduklarını tespit edecektir. Bu durumda erken uyarı sisteminin etkin bir şekilde işleyebilmesi için risk altında olduğu düşünülen çocukları tespit eden kurum bünyesinde oluşturulacak **Risk Takip Kurulu** tarafından çocuğun ve ailenin gereksinimleri gözetilerek gerekli yardım ve hizmetlere yönlendirilmelerinin sağlanması planlanmaktadır. Sağlık biriminde uygulanan **Çocuğun Psikososyal Gelişimini Destekleme Programı** dahilindeki taramayı yapan sağlık görevlisi ile Aile Hekiminin/Sağlık Ocağı Doktorun, eğitim kurumunda ise taramayı yapan öğretmen ile ilgili rehber öğretmen ve okul yardımcısının oluşturacağı Risk Takip Kurulları çocuğun yönlendirilmesi istenen hizmetlere yönelik bir plan yaparak aileyle işbirliği kurmaya çalışır ve yönlendirilen hizmetler hakkında aileye bilgilendirme yapar. Oluşturulan planın takibi sonucunda beklenen gelişmeler kaydedildiyse (örneğin, okul devamsızlığı olan bir öğrencinin devamsızlık sorununun bitmesi) çocuğun sistem içinde takibi yapılır.

Sorunların çözülmemesi ya da tekrarlaması halinde

Sağlık veya eğitim sistemi içerisinde alınan birinci aşamadaki önlemlere rağmen çözülemeyen ya da tekrarlanan sorunlar için benzer mekanizmaları yeniden hayata geçirmek yerine bir üst merciye başvurmayı gerektirir. Böyle koşullarda sağlık personelinin yardım alabileceği ve gerekirse çocuğu ve aileyi yönlendirebileceği bir mekanizmanın tanımlanması gerekmektedir. Bu ikinci süreçte birinci adımda atılan adımların istenilen sonuçları verememesi

karşısında harekete geçirebileceği bir yapı devreye girebilir. Bu ikincil düzey yapı; daha detaylı incelemeleri yapabilecek uzmanlardan oluşan ve belirli bir nüfusa hizmet etmekle yükümlü bir ekibi (*Mobil Ekip*) içerir.

Stratejik alan (2) Çocuğun (korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen) sisteme giriş yaptığı alan(lar),

HEDEF-2: Çocuk koruma sistemine girişin düzenlenmesi.

Mobil Ekip

Öngörülen Erken Uyarı Modeli riskleri erken tanımlamaya ve erken müdahaleyi içermektedir. Bu yönüyle çocukla ilişkili sağlık ve eğitim sistemleri gibi örgün hizmetlerin sunabilecekleri tüm önleme çalışmalarının etkin bir şekilde eşgüdümlü sunulmasını içerir. Ancak, belirli noktalarda ister sağlık sistemi içinde olsun, ister Milli Eğitim (okullar ve RAM) sistemi bünyesinde olsun, sunulan programların yeterli olmadığı durumlar söz konusu olabilecektir. Bu gibi durumlar; risk etmenlerinin görece daha yoğun ya da karmaşık olduğu hallerde ortaya çıkar ve kapsamlı bir yaklaşımla incelenmesi gerekir. Şimdiki uygulamada, bu gibi yüksek riskli durumlarda korunmaya ihtiyacı olan, bir suçun mağduru olan veya suça sürüklenen çocuk; farklı kurumlar, süreçler ve değerlendirmelerden geçerek koruyucu ve destekleyici tedbirlerden yararlanabilmektedir.

Çocuklarla ilgili kolluk görevi, öncelikle kolluğun çocuk birimleri tarafından yerine getirilmektedir. Öte yandan, kolluğun çocuk birimi ile SHÇEK arasında kanun ve yönetmeliklerle belirlenmiş görev tanımları ve iş akışı uygulamada beklenen düzeyde eşgüdümü sağlamaya elverişli değildir. Bu nedenle ortaya çıkan aksaklıklar yerel düzeyde kurumsal ya da mahalli çözümler ile aşılmaya çalışılmaktadır. Kolluk ve SHÇEK ilişkisinin korunma ihtiyacı olan ve suça sürüklenen çocuklar temelinde tekrar gözden geçirilmesi ihtiyacı ve bu iki kurumun çocuk koruma sisteminin temel ayakları olduğu ve eşgüdüm içinde

alışmaları gerçeğinden yola çıkarak, ocuk koruma sistemine giriş yeniden yapılandırılmıştır.

Bu amaçla, ilin coğrafi yapısı ile ilgili bölgesel özellikleri ve nüfusa oran esas alınarak, kurumlararası işbirliğı temelli çalışacak ve gelen ihbarlara yerinde müdahale edebilecek, bir sosyal hizmet uzmanı ve bir kolluk ocuk birimi çalışanından oluşan mobil ekiplerin kurulması ve bu ekiplerin okullar, sağlık ocakları ve benzeri kuruluşlarla işbirliğı içinde hareket etmesi öngörülmüştür.

İlk Değerlendirme Ve Yönlendirme

Gelişmiş ülkelerin ocuk koruma sistemlerinin başarısını belirleyen en önemli unsurlardan biri olan ve gelen ihbar sonrası genellikle multidisipliner ocuk koruma ekipleri tarafından hazırlanan kapsamlı risk değerlendirmeleri bizim sistemimizde "Sosyal İnceleme Raporu - SİR" olarak tanımlanmıştır. Çocuğun biyopsikososyal gereksinimlerini en kısa sürede ve en sağlıklı şekilde değerlendirilmesini içeren ve ocuk hakkında karar verilmesinde temel veri olarak kabul edilen bu rapor, bizim sistemimizde, ihbarın alınmasını müteakip SHÇEK (ya da bazı durumlarda ocuk mahkemelerinde görevli sosyal çalışmacılar veya denetimli serbestlik şubesi) tarafından hazırlanmaktadır. Bu hizmet genellikle, nceliklendirme konusunda hiçbir standart ölçüm kullanılmadan, sosyal hizmet uzmanının (ya da çalıştığı kurumun) "aciliyet" anlayışı göz önünde bulundurarak yerine getirilmektedir. SİR'ler genellikle, çeşitli nedenlerden (zaman yetersizliği, meslek elamanı yetersizliği, araç-gereç ihtiyaçlarının karşılanamaması, vb) dolayı çoğu zaman yeterince ve uygun araştırma yapılmadan hazırlanmaktadır. İleri sürülen nedenlerde kısmen haklılık payı olmasına rağmen SİR hazırlayanların var olan sistemin olanaklarını zorlamadıkları ve sürecin kendilerine sağladıkları kolaylıklardan yararlanmaya yöneldikleri kanaati oluşmuştur. Bu kapsamda, SİR hazırlama standartları yeniden gözden geçirilmiş ve bu raporların güçlendirilmesi ve standardizasyonu kapsamında bazı ölçekler ve kapsamlı risk değerlendirmeleri ile zenginleştirilmiştir. Risk lmnde kullanılacak olan bu göstergeler ile ilgili olarak mobil ekiplere eğitim verilmesi gerekecektir.

Mobil ekibe gelen ihbarların ivedilikle ele alınması ve kapsamlı bir değerlendirme yapılması gerekmektedir. İhbarı aldıktan sonra belli bir sürede bu değerlendirmeyi tamamlayan mobil ekibin çocuğu ve/veya ailesini en uygun çocuk koruma hizmet modeline yönlendirmesi beklenmektedir. Bunlar;

1. Herhangi bir adli sürece ve/veya koruyucu ve destekleyici tedbir kararının alınmasına gerek duyulmaksızın psikososyal destek hizmetlerine yönlendirerek, ihbarı yapan (ya da uygun görülen) yerel sağlık ya da eğitim kurumunun denetimini sağlamak
2. İstismar şüphesi durumlarında (üniversite bünyesinde kurulması beklenen) Çocuk Koruma Merkezi'ne yönlendirmek,
3. Koruyucu ve destekleyici tedbirlerin (ya da acil koruma kararının) alınması amacı ile mahkemeye yönlendirerek acilen adli sürecin başlatılmasıdır.

Çocuğun Sistem İçindeki Takibi (Kamu Vesayeti)

Türkiye'deki çocuk koruma sisteminin en önemli eksiklerinden biri olarak göze çarpan bir diğer konu ise, çocuğun çocuk koruma sistemi içine girişinden çıkışına dek olan tüm süreçlerinde takibini yapacak, gerektiğinde rehberlik edecek, çocuğun yararına olan tüm uygulamaların takipçisi olacak, çocuğa ait tüm bilgilerin ve yapılan girişimlerin tek bir dosyada toplanmasını sağlayacak bir mekanizmanın olmayışıdır. Bu nedenle çocuğu bir stratejik alandan diğerine geçiş yaptığı sırada sistemdeki sorumlusunun kim olduğu, bu süreci kimin takip ettiği netlik kazanmamaktadır.

Her kurum çocuğa ilişkin verilen ya da verilecek olan karar ya da yapılacak olan girişime dair kendi bünyesinde sorumlular belirlemekte ve kendi kaydını tutmaktadır. Bu durum çocuğun birçok farklı kurumda (Adliye, SHÇEK, Sağlık, eğitim vb) farklı kişi ya da ekipler tarafından takibi ve farklı yerlerde farklı kayıtlarının tutulması gibi dağınık bir düzen getirmektedir.

Çocuğun çocuk koruma sistemine girdiği andan itibaren ve onu bekleyen tüm süreçlerde (özellikle bir stratejik alandan diğerine geçiş yaptığı sırada) sistemdeki sorumlusunun kim olduğunu belirleyecek yasal altyapı düzenlemelerinin oluşturulması planlanmıştır.

Bilgi Paylaşımı (On-Line)

Her kurum çocuğa ilişkin verilen ya da verilecek olan karar ya da yapılacak olan girişime dair kendi bünyesinde sorumlular belirlemekte ve kendi kaydını tutmaktadır. Bu durum çocuğun birçok farklı kurumda (Adliye, SHÇEK, Sağlık, eğitim vb) farklı kişi ya da ekipler tarafından takibini ve farklı yerlerde farklı kayıtlarının tutulması gibi dağınık bir düzen getirmektedir. Bu çerçevede, gelişmiş ülkelerin çocuk koruma sistemlerinde son yıllarda başarı ile uygulamaya koydukları bilgi paylaşımı sisteminin ülkemiz koşullarında uygulanabilirliğinin araştırılması gerekmektedir. Sisteme giriş yapan bir çocuğun adliye, emniyet, sağlık, sosyal hizmetler ve eğitim gibi kurumları ile olan ilişkisini tek bir dosyada toplayabilen ve ancak sınırlı ve sorumlu kişiler tarafından paylaşılabilen on-line bilgi paylaşımı uygulaması, sadece adli düzeyde değil, çocuğun hizmet alabileceği tüm kurumlardaki işlemlerin daha hızlı, eksiksiz ve sağlıklı olmasını sağlayacaktır.

Stratejik alan (3) Koruyucu ve destekleyici tedbirlerin alındığı alan

HEDEF-3: Önleyici, koruyucu ve destekleyici tedbirlere ilişkin mekanizmaların etkili çalışmalarının sağlanması.

Savcılık Çocuk Bürosu (Çocuk Mahkemesi)

CKK'nın 14. maddesine göre Cumhuriyet başsavcılıklarında bir çocuk bürosu kurulması istenmektedir. Bu büronun kadro ve görev tanımı olarak güçlendirilmesi ile çocuk mahkemelerince alınan tedbir kararlarının takibi, denetimi ve sonuçlandırılmasında önemli bir açığın kapatılabileceği

düşünülmektedir. Bu büronun işleyişinde yer alacak, sosyal çalışma görevlileri ve diğer personelin mahkemece verilen kararların takibi, tedbir kararını uygulayan kurumun 3 aylık geribildirim ya da tedbir sonlandırma raporlarının ivedilikle hakime intikal ettirilmesi, çocuğun alacağı yardımı daha etkin kılacaktır. Çocuk büro savcılığının görevleri arasında suça sürüklenen çocuklar hakkındaki soruşturma işlemlerini yürütmenin yanı sıra, çocuklar hakkında tedbir alınması gereken durumlarda, gecikmeksizin tedbir alınmasını sağlamak; korunma ihtiyacı olan, suç mağduru veya suça sürüklenen çocuklardan yardıma, eğitime, işe, barınmaya ihtiyacı olan veya uyum güçlüğü çekenlere ihtiyaç duydukları destek hizmetlerini sağlamak üzere, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği içinde çalışmak; bu gibi durumları çocukları korumakla görevli SHÇEK'e veya diğer kurum ve kuruluşlara bildirmek gibi önemli görevler belirtilmiştir. Ancak çocuk mahkemelerimizde çocuk bürolarının, ya henüz kurulmadığı ya da kurulan yerlerde farklı nedenlerden ötürü henüz beklenen hizmeti veremedikleri gözlenmiştir.

Kanunda belirtilen görevlerinin yanı sıra, çocuğa ait mahkeme öncesi ve mahkeme sonrası süreçlerin birbiri ile ilişkilendirilmesi, mahkemenin aldığı tedbir kararlarının kaydının tutulması, takibinin yapılması ve mahkemeye sunulması gibi çok temel görevleri de olan bu büroların yeni öngörülen çocuk koruma modelinde işlevsel bir yapıya kavuşturulması planlanmıştır.

Stratejik alan (4) Koruyucu ve destekleyici tedbirlerin uygulanması ve denetimi alanı

HEDEF-4: Koruyucu ve destekleyici tedbirlerin uygulanması ve denetimine ilişkin sorunların giderilmesi.

Tedbirlerin Uygulanabilmesi İçin Gerekli Kurumların, Multidisipliner Hizmetlerin Oluşturulması

KK'nın 5. maddesinde koruyucu ve destekleyici tedbirlerin neler olduğu açıkça belirtilmiştir. Ayrıca Kanunun 45. maddesinde ise hangi tedbir kararının hangi kurum ya da kurumlarca yerine getirileceği açıklanmıştır. Bunların yanında, bu tedbir kararlarını yerine getirmekle görevli kişi, kurum veya kuruluşlarca, bu tedbir kararlarının nasıl yerine getirileceği konusunda bir plân hazırlanarak uygulamaya konulması gerekmektedir (KK 39). Kanuna göre denetim planında, tedbir kararlarının nasıl uyguladığı, tedbirden beklenen gayenin gerekleşi gerçekleşmediği ve uygulanan tedbirin çocuğun gelişimini hangi yönde etkilediğinin nasıl inceleneceğine ilişkin tüm detayların yer alması gerekmektedir. Ancak tedbir kararlarının uygulamasında bu yöntemlere başvurulmamaktadır.

Bu durum, verilen tedbir kararlarının belli bir plan dahilinde, uygun gerekçelere dayalı ve ulaşılması beklenen bir hedefi olan uygulamalar olarak hayata geçmesini engellemektedir.

Eğer aynı ocuk için birden fazla tedbir kararı alınmış ve birden fazla kurumdan tedbir kararı uygulama planı yapması bekleniyorsa, durum daha da karmaşık hale gelmektedir. Çocuğa ilişkin sorumluluğun hangi kurumda olduğu, tedbirlerden sorumlu diğer kurumların görev tanımları ve bütüncül bir yaklaşım sağlayabilmek için nasıl bir eřėdm yöntemi kullanılacağı açıklığa kavuşmamıştır.

Tedbirlerin uygulanmasında bütüncül bir yaklaşıma gidilememesi ve tek bir merkezden koordine edilememesi nedeni ile karşılaşılan en önemli tartışma konusu hangi tedbirin öncelikli olarak ele alınması gerektiğidir. Bu noktada tedavi ve rehabilitasyon kavramlarının anlamı ve birbirini nasıl tamamladığı konusundaki belirsizlikler nedeni ile sağlık ve sosyal hizmetler kurumları arasında anlaşmazlığa yol açmaktadır. Bu durum en çok ağır davranım ve madde bağımlılığı sorunları yaşayan ocuk ve ergenlere verilen sağlık tedbirlerine ilişkin uygulamalarda karşımıza çıkmaktadır.

Bu nedenle, 4. stratejik alanın kapsamındaki bu sorunların çözümü ile ilgili olarak iki temel çözüm önerisi bulunmaktadır. Bunlardan ilki çok disiplinli tedavi merkezlerinin oluşturulması, ikincisi ise tedbirlerin denetimi alanının güçlendirilmesidir.

Çok disiplinli tedavi merkezlerinin oluşturulması

Bu sorunun çözümünde de gelişmiş ülkelerin başarılı örneklerinden yola çıkarak, çocuk ve ergenin yaşına, gereksinimlerine ve sorunlarına uygun olarak hazırlanmış multidisipliner bir ekip tarafından hizmet verilen, bakım-tedavi-rehabilitasyon merkezlerinin planlanması ve bu merkezlerin kaynak, personel, tedavi ve rehabilite edici program ihtiyaçları bakımından desteklenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda kanunda yer alan “yüksek güvenli kurum” kavramının çocuk koruma anlayışının ruhuna uygun biçimde tekrar tanımlanması gerekecektir.

Tedbir kararlarının denetimi

Tedbir kararını ya da kararlarını yerine getirecek kurum veya kuruluşlarla SHÇEK’da kurulacak denetim büroları ile denetimli serbestlik şubelerinin işbirliği yapması, çocuk hakkında denetim plânı ve denetim raporlarının çocuk hakimleri ve tedbiri yerine getirmekle görevli kurumda bulunan uzmanlarla birlikte hazırlanması öngörülmektedir. Ayrıca denetimli serbestlik hizmetleri içinde yer alan, denetim planı hazırlama ve bu planı denetim ve değerlendirme raporları ile izleme ve mahkemenin onayına sunma süreci bir ortak çalışma biçiminde gerçekleştirilecektir.

Stratejik alan (5) Çocuk koruma sisteminin il ve ilçe düzeyinde koordinasyonu’dur.

HEDEF-5: Çocuk koruma sisteminin il ve ilçe düzeyinde koordinasyonuna ilişkin olarak İl koordinasyonlarının stratejik düzeyde etkili çalışmasının sağlanması.

Valilik Çocuk Koruma Ofisi

İl koordinasyonun (İK) işlerliğini arttırmaya yönelik, belli yetkilerle donatılmış ve vali (ya da ilgili vali yard.) emrinde hizmet veren bir çocuk koruma ofisi kurulması planlanmıştır. Ofisin tam zamanlı çalışan bir müdürü ve sekreteryasının olması, bununla birlikte ilgili kurumların (SHÇEK, sağlık, eğitim, emniyet) çocuk korumadan sorumlu şube müdürlerinin katılımı ile düzenli olarak toplanarak;

1. İlin ihtiyaç ve altyapı analizi çalışmalarını yürütmeleri ve İK ya sunmaları,
2. Analiz sonuçlarına göre İK'nın yönlendirmeleri doğrultusunda yeni politikalar ve projeler üretmeleri
3. İldeki çocuk koruma sisteminin işleyişini denetlemeleri, verileri değerlendirmeleri, ortaya çıkan sorunları (yetkileri dahilinde ise) çözüm üretmeleri, çözemediklerini İK'na taşımaları,
4. İK'lara gündem oluşturma, toplantı kararlarını kayıt altına alma, toplantıların organizasyonu vb konularda sekreterya hizmeti sunmaları
5. Kurumlar arasındaki eşgüdüm sorunlarını tespit etmeleri ve çözümüne yönelik öneriler geliştirmeleri beklenir.

ÇOCUK İHMAL VE İSTİSMARININ TANILANMASI

İHMAL VE İSTİSMARIN TANILANMASI

İhmal ve istismar bir çocuğun maruz kalabileceği en ağır ve zarar verici koşulları ve durumları oluşturmaktadır. Genellikle daha yaygın olan ihmal durumları hem gelişimi olumsuz etkilemekte hem de istismar koşullarının oluşumuna yatkınlığı doğurmaktadır. Çocuğa karşı kötü muamelenin en ağır örneklerini oluşturan ihmal ve istismarın doğru şekilde tanılanması ve derhal gerekli müdahalelerin yerine getirilmesi hayati öneme sahiptir.

İhmal ve istismar türlerinin tanımları

İhmal:	Çocuğun sağlığı, fiziksel, duygusal ve psikolojik gelişimi için gerekli ihtiyaçların karşılanmaması durumudur. Bu kapsamın içine çocuğunun eğitim ve sağlık ihtiyaçlarının karşılanmaması, çocuğun bakımından sorumlu kişilerce yeterli güvenlik koşullarının sağlanmaması, duygusal yakınlık ve sevginin yoksunluğu ile gelişimi için gerekli uyarlardan yoksun olmak ihmal koşullarını tanımlamaktadır.
Fiziksel istismar:	Çocuğun fiziksel açıdan zarar görmesi ve bedensel bütünlüğünün bozulmasına neden olan ve bu amaca yönelik gerçekleştirilmiş eylemlerin tümüdür. Bu tür zarar vermeye yönelik hareketler dayak atmak, bir cisimle vurmak, tokat, tekme ya da yumruk atmak, fiziksel olarak sarsmak, boğmaya ve kaynar su gibi maddelerle yakmaya kalkışmak gibi fiziksel davranışlarla çocuğa acı vermeye çalışan yaralama girişimlerini kapsar. Ayrıca bilinçli olarak çocuğunu hasta etmek ve bu hastalıktan yararlanmaya çalışmak fiziksel istismar kapsamına girer.
Cinsel istismar:	Çocuğun cinsel doyum ve uyarım için kullanılmasıdır. Cinsel istismar ırza geçme (tecavüz), ırza tasaddi, sarkıntılık, çocuğun pornografide kullanılması gibi çocuğu cinsel içerikli söz ve davranışlara maruz bırakan her tür eylem bu kapsamda değerlendirilir. Ayrıca çocuğun özel bölgelerine dokunmak ya da başkasının bedenine dokunmaya zorlamak, onu öpmeye çalışmak ya da öpmeye zorlamak, soyunmasını istemek, zorla fuhuş yaptırmak, zorla pornografi seyrettirmek cinsel istismardır.
Duygusal İstismar:	Psikolojik istismar olarak da adlandırılabilen duygusal istismar, çocuğun diğer bireyler ve kurumlar tarafından olumsuz etkileneceği tutum ve davranışlara maruz bırakılarak veya gereksinimi olan sevgi, ilgi ve bakımdan mahrum kalmaları sonucu psikolojik hasara uğratılmasıdır. Genelde güç (hiyerarşik olarak) eşitsizliği yoluyla gerçekleştirilen psikolojik baskıyı da kapsamaktadır.

Bu tür durumlarla karşılaşan ya da çocuğun sergilediği belirtiler yüzünden ihmal ya da istismar şüphesi duyan farklı meslek elemanlarının taşıdıkları sorumluluk oldukça yüksek olduğu için doğru tanılama bilgisine sahip olmaları ve diğer uzmanlarla işbirliği içinde konuyu ele almaları elzemdir. Kuşkusuz ihmal ya da istismar şüphesi için yeterli kanıtın bulunup bulunmadığına karar vermek kolay bir süreç değildir. Hiç bir meslek elemanı haksız bir ihbarda bulunarak aileyi ve çocuğu zor bir sürece sokmak istemez. Ancak, şüpheyandırması gereken bulguları incelenmeye almamak ya da gerekli yönlendirmeleri yapmamak zarar gören bir çocuğu çoğu kez kötüleşen koşullara terk etmekle eşittir.

Varolan çocuk koruma sistemine göre, ihmal ve istismar bulgularına rastlandığı zaman ivedilikle atılması gereken adım SHÇEK ya da çocuk polisine bildirim yapılmasıdır. Çocukla ilişki içinde olan her meslek elemanının (örneğin sağlık personeli, öğretmen) ihmal istismar olgularında bildirim yükümlülüğü kanunla belirlenmiştir. Önerilen yeni modelde ise bildirimlerin ilgili gerekli incelemeleri yapacak Mobil Ekibe iletildiği aşamalı bir sistem oluşturulmuştur.

Bildirimle yükümlü olmasına rağmen çocukla temas içinde olan bir çok meslek elemanının aşağıda belirtilen nedenlerden dolayı ihmal ya da istismar şüphesi uyandıran olgularda bildirimde bulunmaktan çekindiği görülmektedir. Bu durum ilgili kurumların detaylı bir inceleme başlatmasını engellemektedir.

Meslek elemanlarının sıklıkla aşağıdaki nedenlerden dolayı bildirim konusunda çekinceleri olabilmektedirler:

- ✓ *Kaza nedeniyle yaralanma ile istismardan dolayı yaralanmanın sağlıklı bir şekilde ayırt edilebilmesine dair şüpheyandırılması*
- ✓ *İhbar sonrası çocuğun hayatının daha fazla tehlikeye girebileceğini düşünülmesi*
- ✓ *Çocuğun böyle bir durumu aktardıktan sonra bu bilginin paylaşılmaması için talepte bulunması*
- ✓ *İhbar sonrası ailenin ihbar eden meslek elemanına yönelik şiddet gösterme olasılığının düşünülmesi*

Bu kaygılar son derece önemlidir ve bu kaygılara ilişkin gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir. Bahsedilen kaygılar aşağıda teker teker ele alınarak tartışılacaktır.

Yanlış bildirim kaygısı

Kuşkusuz açıklanabilir bir kaza sonucu oluşmuş bir fiziksel bulguyu ihmal ya da istismarın işareti olarak ilişkilendirmek veya yeterli bulgu toplanmadan ihbarda bulunmak yanlış bildirim içerebilir. Çocukta gözlemlenen fiziksel, duygusal ya da davranışsal bulgu veya belirtilerin doğru şekilde incelenmesi, bir şüphe uyandığında resme bütünsel olarak bakılarak farklı verilerin toplanması sonucu şüphenin tekrar değerlendirilerek gerekirse ilgili mercilere bildirimde bulunulması, daha detaylı ve standardize edilmiş bir protokol üstünden incelemelerin yapılmasını olası kılabilir. Çocukluk döneminde ihmal ya da istismar ile ilişkilendirilemeyecek birçok kaza söz konusu olabilir. Her morluk fiziksel istismarın habercisi olmayabilir. Ancak, aşağıda belirtilen ana maddeler çerçevesinde konu ele alınırsa olguda ihmal ya da istismarın şüphe edilmesi gereken bir durum olup olmadığı daha kolay ayırt edilebilir.

- ✓ Çocuğun ve/veya velinin anlattığı öykünün tutarlı olmaması
- ✓ Eğer fiziksel bir bulgu var ise, bu bulgunun anlatılan oluşum öyküsü ile uyumlu olarak gerçekleşebilmesinin değerlendirilmesi
- ✓ Çocukta başka açıklanamayan bulgulara (ör: ihmal sonucu oluşabilecek belirtiler, yaralanma, yanık, eski kırık gibi) rastlanması
- ✓ Eğer çocuğu bir süredir tanıyıp gözlem yapma fırsatınız olduysa, son zamanlarda dikkati çeken farklılaşan duygu ve davranış kalıplarına rastlanması (bkz. İhmal ve istismar belirtileri tabloları)

Eğer yukarıda bahsedilen dört madde ihmal ya da istismar şüphesi için ayırt edici bir görev göremiyor ve halen meslek elemanında güçlü bir şüphe kalıyorsa, çocuğun ve koşulların daha ileri bir inceleme içinde değerlendirilmesi için bildirimde bulunulması önerilir.

Bildirim sonrası çocuğun daha yoğun bir tehlike altında girmesi kaygısı

Çocuğun durumu ile ilgili yeterince sağlıklı müdahalelerin yapılamayacağı ya da bildirim sonucu çocuğun hayatının daha fazla riske gireceği endişeleri de meslek elemanlarını çaresizlik içinde bildirimde bulunmamaya itebilir. Bu noktada meslek elemanların çocuk koruma süreci hakkında yeterli bilgiye sahip olmaları ve bildirim sürecinde desteklenmeleri çok önemlidir. Bildirim süreci sonrasında ilgili kurumlar tarafından izlenecek adımların net olarak bilinmesi ve bu süreçte çocuğun nasıl korunabileceğine dair bilginin edinilmesi bildirim sürecini kolaylaştırabilir. Meslek elemanlarının güven duyabilecekleri bir çocuk koruma mekanizması sayesinde çocukları korumaya yönelik gerekli adımların daha emin olarak atılması sağlanabilir.

Çocuğun bilgi paylaşımını istememesi üzerine çocuğun talebine aykırı davranma kaygısı

Bazı durumlarda çocuk istismar edildiğini güvendiği bir meslek elemanına açabilir. Böyle durumlarda çoğunlukla bu sırrını paylaşan çocuk, meslek elemanından sırrını kimse ile paylaşmamasını istediğini belirtebilir. Bir yandan çocuğun güvenliğinin korunması, bir yandan ise çocuğun kişiye duyduğu güveni kırmama isteği bir çelişki yaratır. Bazı bilgilerin saklanamayacak kadar tehlikeli olduğunu aktarmaya başlayarak yaşadığınız çelişkiyi çocukla paylaşmanız ve onu korumak için gerekli yerlere bildirmek zorunda olduğunuzu detaylı olarak açıklamanız, çoğu kez çocuğun da anlayabileceği bir adım olacaktır. Bu gibi durumlarda çocuğa onun güvenliğinin sağlanabilmesinin önemi ve bu yönde atılacak adımların içeriğini aktarmak önemlidir. Çocuğa gerekli bildirimlerin yapılacağını söylemeden bildirimde bulunmak ise korkulan güven zedelenmesine neden olabilir. Ayrıca çocuğu da hazırlamamış olma riskini taşır. Bildirimi yapmak ile ilgili desteği bulduğunuz kurum ve ilgili kişilerden almanız sizi de rahatlayacaktır. Bu süreçte bildirimle yükümlü her meslek elemanın ve çocuğun desteklenmesi çok önemlidir.

Bildirim sonrası kişisel güvenlik tehlikesi kaygısı

Bildirim süreciyle ilgili sıkça rastlanan bir başka kaygı da bildirim yapan kişiye yönelik oluşabilecek güvenlik tehlikesidir. Çoğu kez meslek elemanları ihbarda bulunurlarsa çocuğun ailesi ya da istismar eden kişi tarafından kendilerinin ihbar ettiğinin bulunabileceğinden ve bu yüzden tehdit edilebileceklerinden ya da fiziksel bir saldırıya uğrayabileceklerinden çekindiklerini belirtmektedirler. Bu tür kaygılar anlaşılabilir ve kaygıların giderilmesi için gerekli güvenlik mekanizmaların kurulması ve güvenlik desteğinin sağlanması gerekmektedir. Kuşkusuz böyle bir güvenlik sistemin oturması için zamana ihtiyaç vardır. Bu projede önerilen şüphe duyulduğu zaman sürecin ilgili uzmanlardan oluşan *mobil ekibe* yönlendirilmesi bu tür kaygıları ciddi oranda hafifletecek ve gerekli uyarıların yapılmasını ve kaybolmamasını sağlayacaktır.

Bir çocuğun ihmal ya da istismara uğramış olup olmadığına karar vermek için birçok noktayı bir arada değerlendirmek gerekmektedir. Çocuğun sergilediği fiziksel ve psikolojik belirtileri birlikte ele alarak, içinde bulunduğu koşullar düşünüldüğünde çocuğa güvenilebileceği bir ortam yaratılması ve güvenilebileceği kişilerle konuşması önemsenmelidir. Birçok çocuk aile içinde yaşadığı bir istismar süreci var ise, aile bireylerini korumak için bunu saklamaya ya da inkar etmeye çalışır. Ancak bu noktalarda çocuğun zaman içinde güvendiği kişilere yavaş yavaş açılması ya da içinde bulunduğu koşulların anlaşılması için çeşitli sinyaller vermesi görülebilir. Bazen çocuklar istismar eden kişiyi korumak için istismardan sorumlu olan kişinin başkası olduğunu ileri sürebilirler. Kuşkusuz, konu itibarıyla istismarın incelenmesi bu konuda uzman kişilere bırakılmalıdır. Atılabilecek en önemli adım çocuğun sunduğu ipuçlarına dikkat etmek ve gerekli durumlarda harekete geçerek ilgili kurumlara ön değerlendirme için yönlendirmektir.

Ekteki tablolarda ihmal ve istismar çeşitlerine yönelik yaşlara göre gruplanmış bulgular ve belirtiler sunulmaktadır.

İHMAL

1. İhmalin fiziksel belirtileri:

- ✓ Çocuğun mevsime ve/veya havaya uygun olmayan şekilde giydirilmesi ve buna bağlı olarak zatürre, donma, soğuk algınlığı veya güneş yanıkları gibi semptomların oluşması
- ✓ Çocuğun hijyenine önem verilmemesi, kirli saçlar ve/veya yüz, vücut kokusu
- ✓ İleri derecede pişikler
- ✓ Hijyen yetersizliğine dayalı vücut kaşıntıları, alerjiler
- ✓ Normal kabul edilenden fazla çocuğun yalnız, süpervize edilmeden başıboş bırakılması
- ✓ Çocuğun bakım görevinin uygun olmayan birine verilmesi (örneğin, bakım görevini üstlenemeyecek yaşta bir başka çocuğa, çocuğu takip edebilecek fiziksel yeterliliklere sahip olamayacak kadar yaşlı birine..)
- ✓ Diş ve medikal sağlığına yeterli özenin gösterilmemesi
- ✓ Beslenme yetersizlikleri
- ✓ Çocuğa yaşına uygun olmayan yiyecek ve içeceklerin verilmesi
- ✓ Beslenme yetersizliklerine bağlı olarak çocuğun kilo ve boy gibi fiziksel gelişiminde geriliklerin mevcut olması
- ✓ Soluk beniz, uyuşukluk
- ✓ Yorgunluk ve halsizlik
- ✓ Yaşadığı mekanın güvenli olmaması, uygun olmayan ısınma koşulları

2. İhmalin Duygusal/Davranışsal Belirtileri:

Bebekler ve okul öncesi dönemdeki çocuklar için:

- ✓ Çekingen ve ilgisiz
- ✓ Olduğu yerde sallanma
- ✓ Korkmuş ve endişeli
- ✓ Bezginlik ve uyuşukluk
- ✓ Fiziksel ve motor gelişim gerilikleri
- ✓ Dil ve konuşma gerilikleri

Okul çağı çocukları için (anasınıf öğrencileri dahil):

- ✓ Çekingen ve ilgisiz
- ✓ Korkmuş ve endişeli
- ✓ Öğrenilmiş çaresizlik
- ✓ Yiyecekleri biriktirme eğilimi, yiyecek çalma
- ✓ Ebeveyn-çocuk rollerinde yer değişikliği
- ✓ Anne-babasının veya bakım sorumluluğunu üstlenmiş kişinin ilgisizliğinden yakınma
- ✓ Regresif davranışlar
- ✓ Derste uyuklama eğilimi
- ✓ Okula geç kalma ve/veya okuldan erken ayrılma
- ✓ Okuldan kaçma
- ✓ Yorgunluk ve tükenmişliğe bağlı konsantrasyon güçlükleri
- ✓ Kaygı
- ✓ Aşırı bağımlılık veya bağımsızlık
- ✓ Aşırı ilgi bekleme
- ✓ Anlamlandırılmayan ve duruma uygun olmayan hareketler, ani duygu durum değişiklikleri

Ergenler için

- ✓ Çekingen ve ilgisiz
- ✓ Agresif
- ✓ Özensiz, bakımsız dış görünüş
- ✓ Alkol ve madde kullanımı
- ✓ Yeme bozuklukları
- ✓ Derste uyuklama eğilimi
- ✓ Yorgunluk ve tükenmişliğe bağlı konsantrasyon güçlükleri
- ✓ Ebeveyn-çocuk rollerinde yer değişikliği
- ✓ İntihar eğilimi
- ✓ Okula geç kalma ve/veya okuldan erken ayrılma
- ✓ Okuldan kaçma

İhmalkar ebeveyn ve/veya bakım sorumluluğunu üstlenmiş kişilerde gözlemlenebilecek özellikler:

- ✓ Rasyonel olmayan şekilde hareket ederler, garip davranışlarda bulunurlar
- ✓ Madde ve alkol bağımlılığı gözlemlenebilir
- ✓ Depresif ve ilgisiz görünür
- ✓ Çocuğa karşı ilgisizdir
- ✓ Çocuğun medikal ve dental ihtiyaçlarını erteler
- ✓ Çocuğun genel ruhsal ve sağlık durumu ile ilgili bilgi vermekten kaçınır
- ✓ Çocuğun ağlamasına ve/veya dikkat çekmeye çalışmasına karşı ilgisizdir
- ✓ Çocuğa nadiren dokunur, çocukla konuşmaz, göz kontağı kurmaz
- ✓ Çocuğa yardıma ihtiyaç duyduğunda veya yaralandığında kızar
- ✓ Çocuğun problemleri ile ilgilenmez
- ✓ Çocuğun akademik başarısı ile ilgilenmez, örneğin okul çağı çocuklarında veli toplantılarına katılmaz, rehber öğretmen veya sınıf öğretmeni tarafından çağırıldığında gelmez
- ✓ Kriz zamanlarında kendisine destek olabilecek sosyal çevreye sahip değildir
- ✓ Çocuğun kendisi ile iletişim kurma çabalarına kayıtsız kalır
- ✓ Çocuk ufak hatalarını bile kendisine söylemekten çekinir
- ✓ Aileye maddi veya manevi destek olma rolü yaşına uygun olmayan bir şekilde çocuğa yüklenmiştir.

FİZİKSEL İSTİSMAR:

1. Fiziksel istismarın fiziksel bulguları:

- ✓ Çocuğun yüz, dudak, dişeti, ağız, göz, gövde, baldır, kalça, kol, bacak ve dış genital organlar gibi tüm vücut bölgelerinde oluşabilecek beklenmedik ezik, vuruk, tırmık ve/veya sıyrıklar
- ✓ Kablo, kemer gibi çeşitli cisimlerin izlerini taşıyan yaralar
- ✓ Diş izleri
- ✓ El izleri
- ✓ Beklenmedik yanıklar (özellikle avuç içleri, ayakaltları ve/veya kaba etlerde bulunan küçük daire şeklindeki yanıklar)
- ✓ Sınırları kolaylıkla belirlenebilen cisimlerin bastırılması ile oluşturulmuş yanıklar
- ✓ Gövde, boğun, kol ve bacak bölgesinde ip izleri
- ✓ Kafatası, yüz kemikleri, omuzlar, kalça kemiği, kol ve bacaklarda oluşan kırık ve çatlaklar
- ✓ Vücudun farklı yerlerinde farklı iyileşme evrelerinde olduğu gözlenen kırık-çıkıklar. 2 yaşın altındaki çocuklarda bu kırık çıkıklar çocuğun fazla sallanması, aniden fırlatılması, bir yere çarpılması sonucu oluşabilir
- ✓ Sağlı bölgede oluşan sıyrık, yoluk ve açıklıklar
- ✓ Morluklar ve kan oturması
- ✓ Retinal bölgede kanlanma
- ✓ Tekrarlanan zehirlenmeler

Bebeklere uygulanan fiziksel istismar **Sarsılmış Bebek Sendromunu** oluşturabilir. Sarsılmış Bebek Sendromu bebeğe bakım veren kişiler tarafından öfkeyle sarsılması sonucu ölüme kadar gidebilecek olumsuz sonuçlara neden olan davranışı ve sonuçlarını kapsar. Hayatta kalan bebeklerin büyük çoğunluğunda bu nedenden dolayı kalıcı nörolojik problemler görülmektedir. Daha çok bir yaş altı bebeklerde görülen bu sendrom, bebeğin beyin gelişimi ile ilişkili olarak hayatın ilk yılında son derece tehlikelidir. Sarsmalar sonucu beyinde kanama ve sinir sisteminde kopmalar meydana gelmektedir. Başlıca belirtiler bebeğin göz içinde kanamaları ile kırılmış kemikleridir.

Fiziksel istismar şüphesi uyandıran yanıklar, kaza geçirmemiş çocukta göğüs kafesi kırıklar, henüz yürümeyen çocukta bacak kemiği kırıkları, henüz yürümeyen çocukta oluşmuş morluklar karşısında çocukta bulunan bulguların anlatılan kaza öyküsü ile tutarlı olup olmadığı sağlık personeli tarafından değerlendirilmelidir.

Fiziksel istismar vakalarında aşağıda sayılan fiziksel belirtiler tekrarlanan döngülerle ortaya çıkar, yaranın gözlemlenen özellikleri ile yaranın oluşumuna dair yapılan açıklamalar tutarsızlık göstermektedir, genellikle kaza sonucu olduğu iddia edilebilir ancak yara özellikleri çocuğun gelişim evrelerinde kazayla ve/veya kendi kendine oluşturabileceği türden değildir. Örneğin, oyun çağı çocukları dizleri, dirsekleri ve çeneleri gibi çeşitli vücut bölgelerini oyunları sırasında da incitebilirler. Ancak yanaklar, kaba etler gibi yumuşak dokuların bulunduğu bölgeler oyun esnasında düşme ve çarpmalarla önemli yaralanma gösterebilecek bölgeler değildir.

Fiziksel istismarın duygusal/davranışsal belirtileri:

Küçük yaştaki çocuklar için:

- ✓ Otorite figürlerine karşı kaygı ve korku sergiler, kendisinden beklenenin ne olduğunu anlayamamak konusunda endişeli ve korkuludur.
- ✓ Özellikle bazı yetişkinlere ve/veya bireylere karşı temkinli davranır.
- ✓ Ebeveynleri ile pazarlık yapmaktan, onlara hangi durumda olursa olsun karşı koymaktan kaçınır.
- ✓ Kendisine dokunulduğunda tedirgin ve huzursuz olur
- ✓ Kendisine yönelen kişilerden ürker.
- ✓ Evin belirli yerlerine gitmekten özellikle kaçınır
- ✓ Aşırı derecede pasif, içekapanık ve talepsiz davranır.
- ✓ Uygun olmayan yer ve zamanlarda kişi ayırt etmeden sevgi ve ilgi bekler
- ✓ Hiperaktif davranışlar sergiler
- ✓ Uyum bozuklukları gözlenebilir
- ✓ Hayvanlara ve/veya diğer arkadaşlarına karşı şiddet uygulama eğilimi gösterebilir
- ✓ Oyunlarında sıklıkla cezalandırma yöntemleri kullanır
- ✓ Kötü biri olduğuna inanabilir, cezalandırılmayı hak ettiğini düşünür.
- ✓ Oyuncaklarını azarlayarak döver
- ✓ Gece kabusları görür
- ✓ Karanlıktan korkar.
- ✓ Eve gitmekten korkar
- ✓ Mutsuz görünür, kolaylıkla ağlar

Ergenler için:

- ✓ İfadesiz ve donuk bakışlar sergiler
- ✓ Desteğe ve yardıma ihtiyacı olduğunda aile bireylerine yönelmez
- ✓ İçer kapanık davranışlar sergiler.
- ✓ Agresif ve/veya antisosyal davranışlar sergiler
- ✓ Kendinden küçük yaştakileri cezalandırma eğilimine sahiptir.
- ✓ Aile içerisinde gözlemlediği kötü sözcükleri, küfürleri akran grubu ve sosyal çevresine de yansıtır.
- ✓ Uyku düzensizlikleri yaşar
- ✓ Evden kaçmaya teşebbüs edebilir.
- ✓ Yara izlerini saklamak için mevsime uygun olmayan kalınlıkta giysiler giyebilir.
- ✓ İntihar eğilimi ve/veya girişimi vardır
- ✓ Kendisinde oluşan yaraları açıklamakta güçlük çeker
- ✓ Okula devamsızlık problemi yaşar
- ✓ Madde ve alkol kullanımı gözlemlenebilir
- ✓ Depresif davranışlar sergiler
- ✓ Dikkatini toplamakta güçlük çeker.
- ✓ Kendine zarar verecek davranışlarda bulunur.

***Fiziksel istismar uygulayan ebeveynlerde
ve/veyabakım görevini üstlenmiş kişilerde
gözlemlenebilecek özellikler:***

- ✓ Çocuğun yaralanmalarına açıklama getirmekte zorlanır veya tutarsız açıklamalar yapar
- ✓ Katı disiplin yöntemleri uygular
- ✓ Çocuktan negatif şekilde bahseder. Onu şeytan olarak tanımlar
- ✓ Çocuğun yaralanmalarından bahsedilince anksiyete sergiler
- ✓ Çocuğa karşı yaralanmalarından dolayı suçlayıcı davranır
- ✓ Çiftler arası aile içi şiddet gözlemlenebilir
- ✓ Depresyon, madde ve alkol bağımlılığı gibi psikolojik problemleri olabilir

CİNSEL İSTİSMAR:

1. Cinsel istismarın fiziksel bulguları:

- ✓ Yürüme ve oturmada zorluk çekmek
- ✓ Gastrointestinal bozukluklar (mide ve bağırsak yollarını kapsayan)
- ✓ Yırtılmış, lekeli ve/veya kanlı iç çamaşırları
- ✓ Genital bölgede acı ve kaşıntı
- ✓ Genital, vajinal ve anal bölgelerde beklenmedik kanama, kızarıklıklar, şişkinlik, kesik ve tırmık izleri ve/veya morluklar
- ✓ İdrar ve dışkıda kan
- ✓ Genital ve rektal ağrılardan yakınma
- ✓ İdrar ve dışkı yaparken yanma ve acı hissi
- ✓ Cinsel yolla bulaşan hastalıklar
- ✓ Hamilelik

2. Cinsel istismarın duygusal/davranışsal belirtileri:

Küçük Çocuklar için:

- ✓ Bezi değiştirilirken huzursuzluk ve tedirginlik
- ✓ Hiperaktiflik
- ✓ Yıkıcı davranışlar ve/veya aşırı derecede talepkarlık
- ✓ Aşırı derecede kaygı ve mutsuzluk
- ✓ Sık sık ağlama krizleri geçirme
- ✓ Aşırı itaatkar davranma
- ✓ Dikkat eksikliği ve uzun süre dikkatini toplayamama
- ✓ "Rüya aleminde" yaşıyormuş gibi görünme
- ✓ Regresif davranışlar sergileme (örneğin parmağını emmeye, altını ıslatmaya, bebek gibi konuşmaya yeniden başlama)
- ✓ Oyuncaklarla, diğer çocuklarla ve/veya hayvanlarla, yaşına uygun olmayan cinsel davranışlarda bulunma
- ✓ Vajina veya rektuma bir cisim veya parmak sokmaya teşebbüs etme
- ✓ Aşırı bağımlılık ve başkalarına yapışıp kalmak
- ✓ Uyku bozuklukları, kabuslar, karanlık ve yatağa gitme korkusu, çığlık atarak uyanma
- ✓ Çeşitli fobiler geliştirme
- ✓ İştahta azalma ve kilo kaybı
- ✓ Akrabası, komşusu, bakıcısı gibi olası istismar kaynağı olabilecek kimselerle yalnız bırakıldığında duruma karşı aniden ortaya çıkan ve şiddetli protesto
- ✓ Evin belirli bir yerine, belirli bir üyesine karşı duyulan aşırı korku
- ✓ Geçerli bir mazeret ortaya koymadan akraba, komşu veya aile dostu gibi belirli birinin bulunabileceği bir eve gitmeyi reddetme
- ✓ Yabancılarla karşı uygunsuz derecede sıcakkanlılık

- ✓ Diğer kişilerin vücutları ile ilgili alışılmadık ve abartılı derecede ilgi gösterme
- ✓ Yaşına uygun olmayan cinsel bilgilere sahip olma, cinsellik içerek konuşmalara karşı eğilim
- ✓ Çizdiği resimlerde ve figürlerde cinsel aktiviteleri yansıtmaya eğilimi
- ✓ Aniden ortaya çıkan somatik belirtiler gösterme (örneğin, baş ağrısı, mide bulantısı)
- ✓ Duygu durumunda ani değişiklikler yaşama
- ✓ Okulda konsantrasyon eksikliği, akademik başarıda aniden ortaya çıkan düşüşler
- ✓ Arkadaş edinme güçlüğü ve/veya var olan arkadaşlarla ilişkilerini koparma, sosyal ilişkiden kaçınma
- ✓ Kendi bedenini algı konusunda zayıflık
- ✓ Kendine güven eksikliği
- ✓ Okulda düzenlenen sosyal aktivitelere katılmaktan kaçınma
- ✓ Beden eğitimi derslerinde ve/veya doktor muayenesinde giysilerini çıkarmaktan kaçınma
- ✓ Toplu kullanım alanlarında başkaları varken tuvaletleri kullanmaktan kaçınma
- ✓ Mevsime uygun olmayacak kadar kalın ve çok elbise giyme
- ✓ Cinsel istismara uğramış kız çocukları için zaman zaman baştan çıkarıcı davranışlar sergileme eğilimi
- ✓ İnsanlara karşı güven kaybı, kimseye güvenmeme

Ergenler için:

- ✓ Okuldaki sosyal aktivitelere katılımda ani düşüş
- ✓ Arkadaş ilişkilerinde kopma
- ✓ Cinsel aktivitelere karşı aşırı ilgi
- ✓ Dokunmaya karşı korkulu ve ani tepkiler verme
- ✓ Otoriteye ve kurallara karşı karşıtlık
- ✓ Okuldan kaçma
- ✓ Akademik başarıda düşme
- ✓ Yanında sürekli birinin bulunmasına ihtiyaç duyma, yalnız kalmaktan kaçınma
- ✓ İçine kapanma
- ✓ Somatik yakınmalar (fiziksel bir problem bulunamadığı halde aniden ortaya çıkan baş ağrısı, karın ağrısı, mide bulantısı gibi)
- ✓ Kimseye güvenmeme
- ✓ Hayattan zevk alamama
- ✓ Klinik düzeyde depresyon
- ✓ İntihar eğilimi ve/veya girişimi
- ✓ Kendine zarar veren davranışlar gösterme
- ✓ Alkol ve/veya madde kullanımı
- ✓ Kişisel hijyenine karşı gösterdiği özende ani düşüş
- ✓ Kendine güven eksikliği
- ✓ Kendi bedenini algısında problemler
- ✓ Ani iştah kaybı veya artışı
- ✓ Uyku problemleri
- ✓ Agresif davranışlar sergileme
- ✓ Sadece cinsel ilişki durumlarında anlam ifade edebilecek birtakım sözleri uygunsuz ortamlarda dillendirme
- ✓ Cinsel ilişkiye karşı aniden ortaya çıkan aşırı ilgi
- ✓ Baştan çıkarıcı davranışlar sergileme, para karşılığı başkalarıyla birlikte olma eğilimi
- ✓ Yaşça kendinden oldukça büyük kişilerde flört etme
- ✓ Hamilelik ve cinsel yolla bulaşan hastalıklara karşı aşırı ilgi

DUYGUSAL İSTİSMAR

1. Duygusal istismarın duygusal ve davranışsal belirtileri

- ✓ Depresif davranışlar
- ✓ Sosyal ilişkiden kaçınma
- ✓ Kendine güven azlığı
- ✓ Başarısızlığa uğramaya mahkum olduğuna inanma, denemekten kaçınma ve sürekli "Ben yapamam" deme
- ✓ Aile bireylerinden ve/veya arkadaşlardan kopma
- ✓ Kaygı yoğunluğu
- ✓ Korkaklık
- ✓ Utanç ve suçluluk duygusu
- ✓ Kendini suçlama
- ✓ Başkalarını suçlama ve başkalarına karşı güvensizlik
- ✓ Sık duygu durum değişimleri
- ✓ Karamsarlık
- ✓ Madde ve alkol kullanımı
- ✓ Başkalarına karşı aşırı bağımlılık
- ✓ Yalan söyleme eğilimi
- ✓ Göz kontağından kaçınma
- ✓ İntihar eğilimi
- ✓ Agresif davranışlar
- ✓ Uyku düzeninde bozukluklar
- ✓ Hiperaktif ve/veya yıkıcı davranışlar sergileme
- ✓ Uç davranışlar sergileme
- ✓ Aile bireylerine küçük hatalarını bile söylemekten kaçınma
- ✓ Evden kaçma eğilimi
- ✓ Yaşından çok olgun veya çok çocuksu davranma eğilimi
- ✓ Sosyal ilişkilerinde küfür, bağırma azarlama gibi öğeleri sık sık kullanma
- ✓ Somatik ağrılardan yakınma
- ✓ Ailesine karşı sevgi ve bağlılığının olmadığını dillendirme
- ✓ Duygularını kontrol etmekte güçlük çekme

Duygusal istismar uygulayan ebeveyn ve/veya çocuğun bakım sorumluluğunu üstlenmiş kişilerin özellikleri:

- ✓ Çocuğu açıkça reddeder.
- ✓ Çocuğa övgülerde bulunmaktan ve onu cesaretlendirmekten kaçınır.
- ✓ Çocuğun aptal, salak ve/veya kötü olduğunu yineleyerek ima eder ve/veya söyler.
- ✓ Kurduğu sözlü ve sözlü olmayan iletişim arasında tutarsızlıklar mevcuttur.
- ✓ Çocuğun hatalarını yaşına uygun olmayacak nitelikte cezalandırır.
- ✓ Diğer bir çocuk veya kardeş ile sürekli kıyaslanır ve farklı ilgi ve sevgiye maruz bırakılır.
- ✓ Kardeşler arasında kayırma yapılır.
- ✓ Çocuğu karı-koca kavgalarında silah olarak kullanırlar.
- ✓ Çocuğun tuvalet eğitimi veya ev işlerine katkısı gibi konularda gelişimsel dönemini gözetmeksizin aşırı talepkar davranırlar
- ✓ Sıklıkla tutamayacakları sözler verirler.
- ✓ Ödül ve cezalar konusunda hem kendi içlerinde hem de aralarında tutarsızlıklar sergilerler.
- ✓ Çocuğun yardım isteklerini sürekli geri çevirirler.

GELİŞİMİ ETKİLEYEN RİSKLER VE KORUYUCU FAKTÖRLER

Riskler, varlıklarıyla olumlu gelişim sürecini etkileyen ya da bozan unsurlardır. Örneğin yoksulluk, sağlıksız barınma koşulları, yetersiz beslenme, tehlikeli mahallelerde yaşama, ebeveynlerde yüksek oranda psikolojik rahatsızlık ve aileden yetersiz eğitim desteğine kadar çok geniş bir etken listesi içinde gelişimi olumsuz etkileyebilecek birçok unsur barındırabilir. **Koruyucu faktörler** ise, gelişimi olumsuz etkileyecek koşullar var iken, varlıklarıyla çocukların olumlu gelişim göstermelerine yardımcı olan ya da risklerin getirdiği olumsuz etkiyi azaltan faktörlerdir (örneğin, en az bir ebeveynle olumlu bir ilişki içinde olmak). Bu faktörler ancak olumsuz koşullar söz konusu olduğu zaman koruyucu bir etki gösteren faktörlerdir.

Çok sayıda çalışma yoksulluk, ebeveynlerde ciddi psikiyatrik bozuklukların ya da madde kullanımının varlığı, tek ebeveynlik, tehlikeli mahallelerde yaşamak gibi durumları *risk faktörleri* olarak ortaya çıkarmıştır. Buna karşın koruyucu faktörler ise, bireysel, aile ve çevre düzeyinde ele alınmıştır. Bireysel düzeyde; ileri derecede gelişmiş sosyal beceriler/empati ve iletişim becerileri, problem çözme becerileri/esneklik/plan yapabilme becerisi, gelişmiş otonomi, olumlayıcı kimlik algısı, geleceğe dair inanç/ümit ve anlam gibi unsurlar koruyucu faktörlerdir. Ailenin ve çevrenin çocuğa sunduğu duygusal yakınlık ve destek olanakları, olumlu beklentilere sahip olmaları, çocukla farklı düzeylerde paylaşım/katılım içinde olmaları ve katkı sunmaları gibi faktörler de aile ve çevreye ait koruyucu faktörler olarak kabul görmektedir.

Önleme çalışmaları, etkin çalışan bir erken tanı mekanizmasının yanı sıra koruyucu faktörlerin gelişimine yoğunlaşarak olumsuz koşullara maruz kalma riski olan çocuklara gelişimlerinde uzun dönemde de etkili olacak hizmetler götürmeye çalışmışlardır.

Çocuklara yönelik riskler ve koruyucu faktörler nelerdir?

Çocuklara yönelik riskleri iki düzeyde ele alabiliriz. Birinci düzeyde eğer gerçekleşirlerse çocukların üzerinde doğrudan olumsuz etkiler bırakacağı bilinen riskler vardır. İkinci düzeyde ise birinci düzeydeki risklerin gerçekleşmesini kolaylaştıran koşul ya da süreçler bulunmaktadır. İkinci düzeydeki bir koşul mutlaka ihmal ya da istismar gibi birinci düzeydeki bir riski doğurmaz ancak o koşullara gerekli müdahale/destek sunulmaz ise riskin gerçekleşmesi daha olasıdır. Çocuklara yönelik riskleri önleme konusu hem birinci hem de ikinci düzey riskleri ele alarak sağlanması gereken hizmetlerin düzenlenmesiyle ilgilidir.

Risklere ilişkin önemli bir nokta da genellikle risklerin kümeleşmesidir. Çoğu zaman ailelerin yaşantılarında riskler teker teker bulunmazlar. Birçok risk birbirini takip ederek ya da eşzamanlı olarak ailelerin yaşam koşullarında bulunurlar. Dolayısıyla, risklerin birbirine olan etkileri ve bu çoklu risk koşullarını değerlendirmek önemlidir. Ayrıca, risklerin etkileri de doğrusal bir düzlemde ilerlememektedir. Birden çok riskin varlığı ailelere çok ciddi zorlukları beraberinde getirdiği için özellikle dikkat edilmesi ve önleme çalışmalarında göz ardı edilmemesi gereken bir noktadır.

Birinci Düzey: Çocukta olumsuz sonuçlara yol açacak riskler şunlardır:

- ✓ İhmal
- ✓ İstismar
- ✓ Okulda başarısızlık (sınıfta kalma)
- ✓ Okul terki
- ✓ Erken yaşta çalışma
- ✓ Madde kullanımı/bağımlılığı
- ✓ Suçla ilişkilenme
- ✓ Erken evlendirilme/ergen annelik

Birçok bilimsel çalışmanın ortaya çıkardığı çocuğun gelişimini olumsuz etkileyen risk faktörleri ve risk faktörleri varken gelişime olumlu etki yaratan koruyucu faktörler şunlardır:

RİSK FAKTÖRLERİ

Sosyo-ekonomik sorunlar

- ✓ Yoksulluk
- ✓ Sağlık sistemine düzenli erişememe
- ✓ Sağlıksız barınma/beslenme koşulları

Aile ile ilgili olumsuz koşullar

- ✓ Ailevi sorunlar (parçalanmış aileler, sorunlu aileler, ebeveynler arası geçimsizlik, ebeveyn kaybı)
- ✓ Olumsuz ebeveyn tutumları (ilgisizlik, çocukla yakın ilişki içinde olmama, dayak gibi metotları disiplin aracı olarak kullanma gibi)
- ✓ Gerekli aile denetiminden/korumasından uzak olmak
- ✓ Ebeveynlerin eğitim sürecini desteklememesi
- ✓ Ailede başka çocukların ihmal/istismara uğraması
- ✓ Ebeveynlerde psikiyatrik sorun/madde kullanımı
- ✓ İstenmeyen/erken gebelik/çok gebelik

Çocuğa özel koşullar

- ✓ Engellilik durumu/sağlık sorunları
- ✓ Travmatik olaylara maruz kalmak
- ✓ Özel eğitime gereksinim duyma
- ✓ Okul devamsızlığı
- ✓ Akran şiddetine maruz kalma ya da şiddet uygulama
- ✓ Gelişimin sorunlu ilerlemesi/çocuğun sorunlarının erken algılanmaması/uyum sorunu yaşaması

Çevresel koşullar

- ✓ Çevrenin olumsuz davranışlar sergilemesi (madde kullanan, suçla ilişkilenmiş akran çevresi)
- ✓ Yetersiz eğitim koşulları
- ✓ Olumlu örneklerin eksikliği

Toplumsal koşullar

- ✓ Dışlanma/ayrımcılık
- ✓ Şiddet kültürünün kabulü
- ✓ Medyanın olumsuz etkileri
- ✓ Yeterli sağlık ve sosyal hizmet desteğinin olmaması
- ✓ Devletin yeterli önleyici mekanizmalarının olmaması
- ✓ Devletin gelir eşitsizliği ve yoksullukla mücadelede yeterli olmaması

KORUYUCU FAKTÖRLER

Çocuk koşulları

- ✓ Akranlarıyla olumlu ilişkiler içinde olması
- ✓ Olumlu ilgi alanlarının olması
- ✓ Zeka düzeyinin ortalama üstü olması
- ✓ Sağlıklı olması ve gelişiminin olumlu ilerlemiş olması
- ✓ Kolay bir mizaca sahip olması
- ✓ Olumlu bir bakışa sahip olması
- ✓ Aktif bir baş etme stiline sahip olması
- ✓ Öz güveninin yüksek olması
- ✓ İçsel kontrol odağına sahip olması
- ✓ Özerklikle yardım isteme arasındaki dengeyi bulmuş olması

Aile koşulları

- ✓ Ebeveyn-çocuk arasında sıcak, olumlu ilişkilerin varlığı
- ✓ Ebeveynlerle istikrarlı ilişkilerin varlığı
- ✓ Destekleyici aile ortamı
- ✓ Ev ortamının yapısının istikrarlı ve düzenli olması
- ✓ Ailenin çocuğa yeterli gözetim vermesi
- ✓ Geniş ailenin destek sunması ve yardım etmesi
- ✓ Ebeveynlerin çocuklarına olumlu baş etme becerileri ve yetkinlik modeli sunmaları
- ✓ Ebeveynlerin çocukları için olumlu beklentilere sahip olmaları
- ✓ Ebeveynlerin eğitilmiş olması

Sosyal/Çevresel koşullar

- ✓ Ekonomik koşulların yeterliliği
- ✓ Sağlık ve sosyal hizmetlere rahat ulaşım
- ✓ Ebeveynin iş güvencesi
- ✓ Barınma koşullarında yeterlilik
- ✓ Kaliteli okullara gitmek
- ✓ Aile dışı çocuğa rol modeli olan destekleyici yetişkinlerin varlığı

Yukarıda listelenen birinci ve ikinci düzey riskleri azaltmaya ve koruyucu faktörleri artırmaya yönelik önleme çalışmaları kuşkusuz bir kurumun altından kalkabileceği bir iş değildir. Dolayısıyla, önleme çalışmaları birçok kurumun ve bakanlığın birlikte yürütmesi gereken ve ortak bir anlayış sonrasında planlanıp gerçekleştirilebilecek bir adımdır. Önleme yaklaşımını önemseyen bir devlet anlayışı çalışmaların koordinasyonu için elzemdir.

TARAMA ARAÇLARININ TANITILMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

0-18 yaş arası her çocuğun yaşına göre onunla temelde ilişkilenen kurumlar tarafında düzenli olarak taranması erken uyarı modelinin temel ögesidir. Bu amaca yönelik çeşitli tarama ölçekleri geliştirilmiştir. Kitapçığın giriş bölümlerinde de belirtildiği gibi taramalar erken uyarı sisteminde çocuğun ya da ailenin ciddi ihtiyaçlarına yönelik gerekli yönlendirmelere ışık tutması özelliği ile önleyici çalışmalara yön vermesi için planlanmıştır. Aşağıda taramaları yapmakla sorumlu kurumlar belirtilmiştir:

- 0-5 yaş taraması - Sağlık Personeli
- 6 yaş taraması – Anaokulu Öğretmeni
- 7-10 yaş taraması – Sınıf Öğretmeni
- 11-18 yaş taraması – Sınıf Rehber Öğretmeni

Ayrıca 12-18 yaş arası öğrencilerin kendilerinin de doldurduğu bir tarama bilgi formu mevcuttur.

Okula hiç kaydolmamış ya da terk etmiş çocukların da erken uyarı sisteminin kapsamına girebilmeleri için onlara ilişkin taramaların yaşadıkları bölgeden sorumlu olan SHÇEK birimleri tarafından tamamlanması gerekmektedir. Özellikle SHÇEK'in Stratejik Raporu'nda belirtilen Sosyal Hizmet Rehabilitasyon Merkezlerinin bölgelerinde bulunan ailelere ve aile bireylerine yönelik erken uyarı taramaları yapmayı öngörmeleri, Erken Uyarı Modeli'nde sağlık ve eğitim elemanları tarafından ulaşılamayan çocukları taraması açısından önemli bir boşluğu doldurabilecektir. SHÇEK-Sağlık-Eğitim sistemlerinin bu konuda eşgüdümlü çalışmaları son derece önemlidir.

Tarama bilgi formlarında dört ana konuya yer verilmiştir:

- ✓ Aile yapısı ve işleyişi ile ilgili riskler
- ✓ Maddi durum ile ilgili riskler
- ✓ Ebeveynlik kapasitesi ile ilgili riskler
- ✓ Bebek/çocuk gelişimi ile ilgili riskler

Tarama formları yıl içinde ilgili öğretmenin öğrencisinin velisi ile yapacağı görüşme sonrası edindiği bilgi ve gözlemlere dayanarak meslek elemanı tarafından doldurulacaktır. Bu görüşmeye ilişkin bilgiler ileriki bölümde ele alınacaktır.

A. Aile yapısı ve işleyişi ile ilgili riskler:

Aile yapısı ve işleyişine yönelik riskler çocukların yaşadıkları ortamı etkilediği ve gelişimin gerçekleştiği en önemli alanların başında geldiği için tarama kapsamına alınmıştır. Aşağıdaki tablodan da görülebileceği gibi taranan konular aile yapısı, kronik bakım gerektiren bireylerin varlığı ve son zamanda ailenin yaşamış olduğu ciddi bir travmanın (kayıplar, iş durumunda değişiklikler gibi) olup olmadığını irdelemektedir. Risk açısından son derece önemli olan ancak değerlendirmesi daha zor olan iki konu olan aile içi geçimsizlik ve aile içi şiddet de kapsamıştır. Kuşkusuz bu konuların anlaşılması aile yapısı ve işleyişine yönelik diğer konular kadar kolay değildir. Veli ile Görüşme Hakkında Bilgiler Bölümünde bu konu detaylı ele alınacaktır.

Aile yapısına ve işleyişine ilişkin sorular

1. Aile yapısı hakkında geçerli olan maddeleri işaretleyiniz:	
☐ Ebeveynler evli ve birlikte yaşıyorlar	○
☐ Ebeveynler boşanmış	●
☐ Ebeveynlerden biri evi terk etmiş	●●
☐ Ebeveynler ayrı yaşıyorlar	●
☐ Anne ölmüş	●
☐ Baba ölmüş	●
☐ Üvey anne/baba var	●●
☐ Çocuk ebeveynleriyle yaşamıyor	●●
2. Evde bakıma muhtaç kimse var mı?	
☐ Özürlü ..... Yaş:_____	●●
☐ Yaşlı	●
☐ Kronik/ağır hasta	●●
3. Aile içi geçimsizlik var mı?	
☐ EVET	●
☐ HAYIR	○
☐ YETERLİ BİLGİ ALINAMADI AMA ŞÜPHE UYANDI	■
☐ YETERLİ BİLGİ ALINAMADI AMA ŞÜPHE UYANMADI	○
4. Aile içi şiddet var mı? (Anneye, diğer kişilere karşı)	
☐ EVET	●
☐ HAYIR	○
☐ YETERLİ BİLGİ ALINAMADI AMA ŞÜPHE UYANDI	■
☐ YETERLİ BİLGİ ALINAMADI AMA ŞÜPHE UYANMADI	○
5. Yakın zamanda aile içinde travmatik bir yaşantı oldu mu?	
☐ EVET	●
☐ HAYIR	○

B. Maddi durum ile ilgili riskler

Çocuğun yaşadığı ortamdaki maddi koşulların doğru şekilde algılanması ve gerekli yerlerde maddi yardımlara yönlendirmeleri çok önemsenen bir konudur. Temel gereksinimlerin karşılanamadığı ortamlar hem ebeveynleri hem de çocukları olumsuz etkilemektedir. Bu tür ortamlarda ebeveynler özellikle yüksek derecede stres altında oldukları için ebeveynlik fonksiyonlarını da yerine getirmekte zorlanırlar. Dolayısıyla ailelerin içinde bulundukları sosyoekonomik koşulları iyi anlamamız ve gerekli maddi desteğin sağlanması için Sosyal Yardımlaşma Dayanışma Vakıfları'na başvurmaya yönlendirilmeleri önerilmektedir.

Maddi duruma ilişkin sorular

1. Temel gereksinimleri karşılayabiliyorlar mı? (yiyecek, barınma, yakacak, çocukların eğitim masrafı gibi)	
☐ EVET	○
☐ HAYIR	●
2. Babanın düzenli bir işi var mı?	
☐ EVET	○
☐ HAYIR	●
3. (eğer 1. veya 2. soruya HAYIR cevabı verilmişse sorulacak) Ayni/Nakdi yardım alıyorlar mı?	
☐ EVET	○
☐ HAYIR	●

C.Ebeveynlik kapasitesi ile ilgili riskler

Ebeveynlik kapasitesi bebeklik döneminden başlayarak ebeveynlerin çocukların sağlıklı gelişimini desteklemek için verdikleri bakım, gereksinimleri algılama, çocukları koruma, onları psikolojik olarak destekleme ve sevgi gösterme gibi çocuğa gerekli yapıyı sunabilmek ile ilgili fonksiyonları kapsar. Çocuklara sunulan ortamların süreklilik içeren bir düzene sahip olması ve olabildiğince çocukların kaldırabilecekleri düzeyde stresten daha fazlasına maruz kalmamalarının sağlanması önemlidir. Ebeveynlik kapasitesini ciddi anlamda kısıtlayan ya da bozan durumların başında madde kullanımı, alkol bağımlılığı, ciddi psikiyatrik bozukluklar, çok yüksek stres düzeyi gibi koşullar gelmektedir.

Ayrıca ailede bir başka çocuğun bakım altına alınmış olması da ailedeki diğer çocukların olası yaşayabilecekleri zorluklar açısından bir ipucu niteliği taşır.

Ebeveynlik kapasitesine ilişkin sorular

1. Ebeveynlerden birinde ya da her ikisinde de ciddi alkol alımı ya da madde kullanımı var mı?

- ☐ EVET ●●
- ☐ HAYIR ○
- ☐ YETERLİ BİLGİ ALINAMADI AMA ŞÜPHE UYANDI ■
- ☐ YETERLİ BİLGİ ALINAMADI AMA ŞÜPHE UYANMADI ○

2. Ebeveynlerden birinde tanı konulmuş psikiyatrik bir sorun var mı?

- ☐ EVET ●●
- ☐ HAYIR ○
- ☐ YETERLİ BİLGİ ALINAMADI AMA ŞÜPHE UYANDI ■
- ☐ YETERLİ BİLGİ ALINAMADI AMA ŞÜPHE UYANMADI ○

3. Ebeveynin stres düzeyi yüksek mi?

- ☐ EVET ●
- ☐ HAYIR ○

4. Çevresindeki yakınlarından, arkadaşlarından yeterince sosyal destek aldığını düşünüyor mu?

- ☐ EVET ○
- ☐ HAYIR ●

5. Ailede başka bir çocuk ihmal ve istismar mağduru mu?

- ☐ EVET ●●●
- ☐ HAYIR ○
- ☐ YETERLİ BİLGİ ALINAMADI AMA ŞÜPHE UYANDI ■
- ☐ YETERLİ BİLGİ ALINAMADI AMA ŞÜPHE UYANMADI ○

6. SHÇEK'in bakımı altında ya da adalet sistemi içinde olan ailenin diğer bir çocuğu var mı?

- ☐ EVET ●●●
- ☐ HAYIR ○

7. Ebeveynlerden biri ya da ikisinin çocukla uygun şekilde ilgilenemediğini düşünüyor musunuz?

- ☐ EVET ●
- ☐ HAYIR ○

8. Ebeveyn çocuğuna karşı olumsuz davranışlar sergiliyor mu?

- ☐ EVET ●
- ☐ HAYIR ○

9. Ebeveyn çocuğundan olumsuz şekilde mi bahsediyor ya da çocuğuyla ilgili olumsuz şeyler söylüyor mu?

- ☐ EVET ●
- ☐ HAYIR ○

10. Ebeveynin çocuğa yönelik uygunsuz beklentileri var mı?

- ☐ EVET ●
- ☐ HAYIR ○
- ☐ YETERLİ BİLGİ ALINAMADI AMA ŞÜPHE UYANDI ■
- ☐ YETERLİ BİLGİ ALINAMADI AMA ŞÜPHE UYANMADI ○

D.Öğrencinin gelişimi ile ilgili riskler

Öğrencileri sınıf ortamında gözlemlene fırsatı olan öğretmenler, öğrencilerin genellikle akademik ve sosyal becerilerinin gelişimini zaman içinde izleyebilirler. Bu iki alandaki zorlukların tespiti ve ilgili müdahalelerle erken dönemde ele alınan öğrenme sorunları ile sosyal zorluklar öğrenciler açısından sorunların büyümeden ve sınıfa göre geri kalmadan üstesinden gelinebilmesine olanak sağlayabilir. Duygusal sorunları tespit etmek diğer sorunlara göre daha zordur. Bir öğretmen, öğrencinin öğretmene zorlukları ile ilgili açılması dışında, sadece öğrencinin davranışlarına yansıyabilecek kısmını görebilir. Öğrencinin davranışlarındaki ciddi değişimler, akademik başarının düşüşü, okula düzensiz geliş ya da para kazanmak için çalışma durumunda olması önemli sinyallerdir.

1. Okula mazeretsiz gelmediği oluyor mu?	
☐ EVET	●
☐ HAYIR	○
2. Öğrenci anasınıfına uyum sağlayabildi mi?	
☐ EVET	○
☐ HAYIR	●
☐ EMİN DEĞİLİM, ŞÜPHE UYANDIRDI	■
☐ EMİN DEĞİLİM, ŞÜPHE UYANDIRMADI	○
3. Akranlarıyla rahat oyun oynayıp anlaşıyor mu?	
☐ EVET	○
☐ HAYIR	●
☐ EMİN DEĞİLİM, ŞÜPHE UYANDIRDI	■
☐ EMİN DEĞİLİM, ŞÜPHE UYANDIRMADI	○
4. Öğrencide çevreye karşı saldırgan davranışlar var mı?	
☐ EVET	●●
☐ HAYIR	○
☐ EMİN DEĞİLİM, ŞÜPHE UYANDIRDI	■
☐ EMİN DEĞİLİM, ŞÜPHE UYANDIRMADI	○
5. Öğrenci çok içine kapanık ve endişeli mi?	
☐ EVET	●●
☐ HAYIR	○
☐ EMİN DEĞİLİM, ŞÜPHE UYANDIRDI	■
☐ EMİN DEĞİLİM, ŞÜPHE UYANDIRMADI	○
6. Öğrenci yaştlarına göre zihinsel olarak geride izlenimi veriyor mu?	
☐ EVET	●●
☐ HAYIR	○
☐ EMİN DEĞİLİM, ŞÜPHE UYANDIRDI	■
☐ EMİN DEĞİLİM, ŞÜPHE UYANDIRMADI	○
7. Bildiğiniz kadarıyla öğrenci para kazanmak için okul dışında çalışıyor mu?	
☐ EVET	●●
☐ HAYIR	○
☐ EMİN DEĞİLİM, ŞÜPHE UYANDIRDI	■
☐ EMİN DEĞİLİM, ŞÜPHE UYANDIRMADI	○

Tarama sorularında öğrencinin yaşına ve gelişimsel süreçlere uygun olarak farklılaşan sorular bulunmaktadır. Yukarıdaki tabloda gösterilen temel sorulara ek olarak yaşça daha büyük öğrencilerde okulla kurdukları ilişki ve madde kullanımı ile ilgili sorular irdelenmektedir.

6.Sınıf – 12. Sınıf öğrencilerinin kendilerinin dolduracakları formda da bir öğrencinin psikolojik olarak zorlandığını gösteren konular ele alınmıştır.

1. Okulda kendinizi ne derece başarılı görüyorsunuz?	
☐ Hiç başarılı görmüyorum	•
☐ Biraz da olsa başarılı görüyorum	
☐ Oldukça başarılı görüyorum	
☐ Çok başarılı görüyorum	
2. Okula/okumaya ne derece bağlı hissediyorsunuz?	
☐ Hiç bağlı hissetmiyorum, eğitimin geleceğime faydalı olacağını düşünmüyorum	•
☐ Okula bağım az, eğitimin geleceğime faydalı olup olamayacağını bilemiyorum	•
☐ Oldukça bağlı hissediyorum, eğitimin geleceğim için faydalı olacağını düşünüyorum	
☐ Son derece bağlı hissediyorum, eğitimin geleceğim için çok faydalı olacağını düşünüyorum	
3. Okulda kendinizi ne derece akranlarınız tarafından dışlanmış hissediyorsunuz?	
☐ Hiç	
☐ Biraz	
☐ Oldukça	
☐ Çok	•
4. Okulda sizinle dalga geçen, zorbalık eden birileri var mı?	
☐ EVET	••
☐ HAYIR	
5. Okulda kendinizi ne derece güvende hissediyorsunuz?	
☐ Hiç güvende hissetmiyorum	•
☐ Pek güvende hissetmiyorum	
☐ Oldukça güvende hissediyorum	
☐ Son derece güvende hissediyorum	
6. Genelde kendinizi ne sıklıkta mutsuz hissediyorsunuz?	
☐ Hiç	
☐ Bazen	
☐ Oldukça sık	•
☐ Neredeyse her zaman	••
7. Ailenizde sizi üzen, düşündüren ya da kızdıran olaylar ne sıklıkta oluyor?	
☐ Hiç	
☐ Bazen	
☐ Oldukça sık	
☐ Neredeyse her zaman	•
8. Ailenizin geleceği ile ilgili endişeli misiniz?	
☐ EVET	•
☐ HAYIR	
9. Kendi geleceğiniz ile ilgili endişeli misiniz?	
☐ EVET	•
☐ HAYIR	

Taramaların Değerlendirilmesi

Tarama formlarında her soru için verilebilecek cevapların yanında bulunan işaretler risk derecesini göstermektedir. İşaretlerin anlamı şöyledir:

- riskli durum
- oldukça riskli durum
- çok riskli durum
- risk içermeyen durum
- durum risk içerebilir, bu yüzden daha detaylı incelenmesi önerilir.

Tarama formları tamamlandıktan sonra formların son sayfasında bulunan değerlendirme bölümü doldurularak yukarıda tanıtılan dört alanda kaçar tane riskli durum tespit edildiği hesaplanır. Riskli durumların varlığı tespit edilmiş öğrenciler için öğrencinin sınıf öğretmeni/sınıf rehber öğretmeni, ilgili müdür yardımcısı ve psikolojik danışmandan oluşan **Risk Takip Kurulu** toplanır.

Tarama sonuçları incelenirken öncelikle yüksek risk durumu içeren öğrenciler için ivedi bir şekilde Risk Takip Kurulunun toplanması sağlanmalıdır. Ancak, yüksek risk içermeyen fakat riskli durumların varlığı görülen öğrenciler için de belirli konulara ağırlık verilerek okulda sağlanabilecek destekleyici eğitimler planlanabilir.

Öğretmenlerin, öğrencilerin ebeveynleri ile yakın ve sıcak bir ilişki kurmaları öğrencinin eğitim yaşantısında önemli bir rol oynayan aile-okul işbirliğini güçlendirici bir role sahiptir. Aile ile eğitim kurumu arasında kurulan bağın öğrencinin eğitim hayatının en başından itibaren etkileri görülmektedir. Karşılıklı güven ve işbirliği içinde kurulan ilişki sayesinde aileler çocuklarının eğitimlerine daha da güçlü bir yatırım yaparlar. Ailelerin ve öğrencilerin temel ihtiyaçları içinde bulundukları koşulları daha iyi anlayarak belirlenebilir. Öğrencilerin güçlü ve zorlandıkları yönlerini tanımak öğretmenlere ışık tutar. Tüm zaman kısıtlılıklarına karşın, zorlanan bir öğrencinin ailesi ile kurulan temas sonrasında öğrencinin durumuna dair edinilen bilgiler öğretmene öğrenciyi doğru değerlendirmesi için olanak sunarken, ailesi için de çok önemli bir köprü görevi görebilir.

Anasınıfı öğretmeninden başlayarak sınıf öğretmeni ve sınıf rehber öğretmenin öğrencinin velisi ile yapacağı periyodik görüşmeler çerçevesinde velisi ile öğrencinin gelişimi için işbirliği yapmak üzere karşılıklı bilgilendirici bir iletişim içine girmek önemlidir. Velisinden ailenin koşulları ve öğrencinin özellikleri hakkında bilgi almak, veliye de öğrencinin sınıftaki performansı ile ilgili bilgi vermek öğretmen-veli arasındaki temel iletişimi belirler.

Erken uyarı modeli içinde öğretmen-veli ilişkisinin önemli bir yeri vardır. Sorumlu olduğu öğrencilerin ihtiyaçlarını belirlemek için uygulanan tarama aracı öğretmenin¹ öğrenci ile ilgili gözlemlerini ve velisi ile kurduğu ilişkide edindiği bilgi ve gözlemlerini yansıttığı yerdir. Öğretmen yıl içinde tüm öğrencileri için önce kendi gözlemlerinden başlayarak öğrenciye ait risk tarama bilgi formunu doldurur. Özellikle kendi gözlemleri doğrultusunda riskli olan (başarısız, okula düzenli gelmeyen, psikolojik zorluk yaşadığı düşünülen öğrenci gibi) öğrencilerin velilerinden başlayarak tüm velilerle görüşmeler düzenler.

---

¹ Bu bölümde “öğretmen” terimi anasınıfı öğretmeni, sınıf öğretmeni ya da sınıf rehber öğretmeni tanımlamak için kullanılmaktadır.

Tarama araçlarının tanıtımı bölümünde de aktarıldığı gibi, erken uyarı sisteminde temel alan olarak ele alınan dört konu bulunmaktadır. Aile yapısı, maddi durum, ebeveynlerin ebeveynlik kapasitesi ve çocuğun gelişimi ile ilgili sorular çerçevesinde öğrencinin risk durumu tespit edilmeye çalışılmaktadır. Bu kapsamda veli ile yapılan görüşmede edinilmek istenen 3 temel alana ilişkin bilgi bulunmaktadır:

- ✓ Ailenin maddi durumu
- ✓ Aile ortamı (özellikle geçimsizlik/şiddet konusu)
- ✓ Ebeveynlerden birinde ciddi sorunlarının bulunup bulunmaması (alkol/madde kullanımı, psikiyatrik tanı)

Kuşkusuz ailenin özel hayatını ilgilendiren bu soruları sormak kolay olmayabilir. Veliye, özel hayatları ile ilgili soruları sormanın nedeninin öğrencinin koşullarını ve ihtiyaçlarını daha iyi anlamak olduğu net bir şekilde anlatılmalıdır. Ayrıca ailenin özeline ilişkin sorular görüşmenin en başında değil, veli ile belirli bir ilişki kurulduktan sonra gerekli açıklama ile gündeme getirilmelidir.

"Çocuğunuzun ev koşullarını daha iyi anlamak ve ona sınıf ortamında elimden geldiği kadar yardımcı olabilmek için aileniz ile ilgili bazı sorular sormaya ihtiyacım var.

Öncelikle maddi durumunuzla ilgili bir soru sormak istiyorum: barınma, yiyecek, yakacak, giyecek ve çocuklarınızın eğitimi gibi en temel gereksinimlerinizi karşılamaya yetecek geliriniz var mı?"

Bu soru sonrasında veli detaylı bir şekilde ailenin ekonomik koşullarını dile getirebilir. Çalışma durumundan bahsetti ise veliye eşinin çalışma durumu tekrar sorulmamalıdır. Ancak bahsetmeyen veliye "eşinizin düzenli bir işi var mı?" diye sorulabilir ve eğer iki soruya da "**hayır**" cevabı vermişse veliye, "*düzenli ayni / nakdi yardım alıp almadıkları*" sorulur. Eğer aile ekonomik olarak çok sıkışık ise ve yardım almıyorsa, Sosyal Yardımlaşma Dayanışma Vakfı'na yönlendirilebilirler.

Maddi durum ile ilgili soruların bitiminde eğer veli kendiliğinden ailenin kendi içinde yaşadığı gerilimlerden söz etmediyse aşağıdaki soru sorulur:

"Her aile içinde zaman zaman geçimsizlikler olur. Kendi ailenizi göz önüne aldığınızda ciddi boyutlarda aile içi geçimsizlik yaşadığınızı düşünüyor musunuz?"

Eğer bu soruya veli "**evet**" diyorsa, "*bu geçimsizliğin zaman zaman kendisine ya da çocuklara yönelik şiddete dönüp dönmediği*" sorulabilir. Veli bu soruyu cevap vermek istemeyebilir ancak sizde bıraktığı izlenim ailede kendisinin ya da bir başka ferdin şiddete maruz kaldığı yönünde olabilir. Eğer böyle bir şüphe içinde iseniz risk tarama bilgi formundaki ilgili sorunun "**yeterli bilgi alınamadı, ama şüphe uyandı**" cevap şikkını işaretleyiniz.

Son olarak veliye "*ailede psikiyatrik tanı almış olan, aşırı alkol tüketen ya da madde kullanan bir bireyin olup olmadığı*" sorulur. Velinin soruya verdiği cevaba göre risk tarama bilgi formu doldurulur.

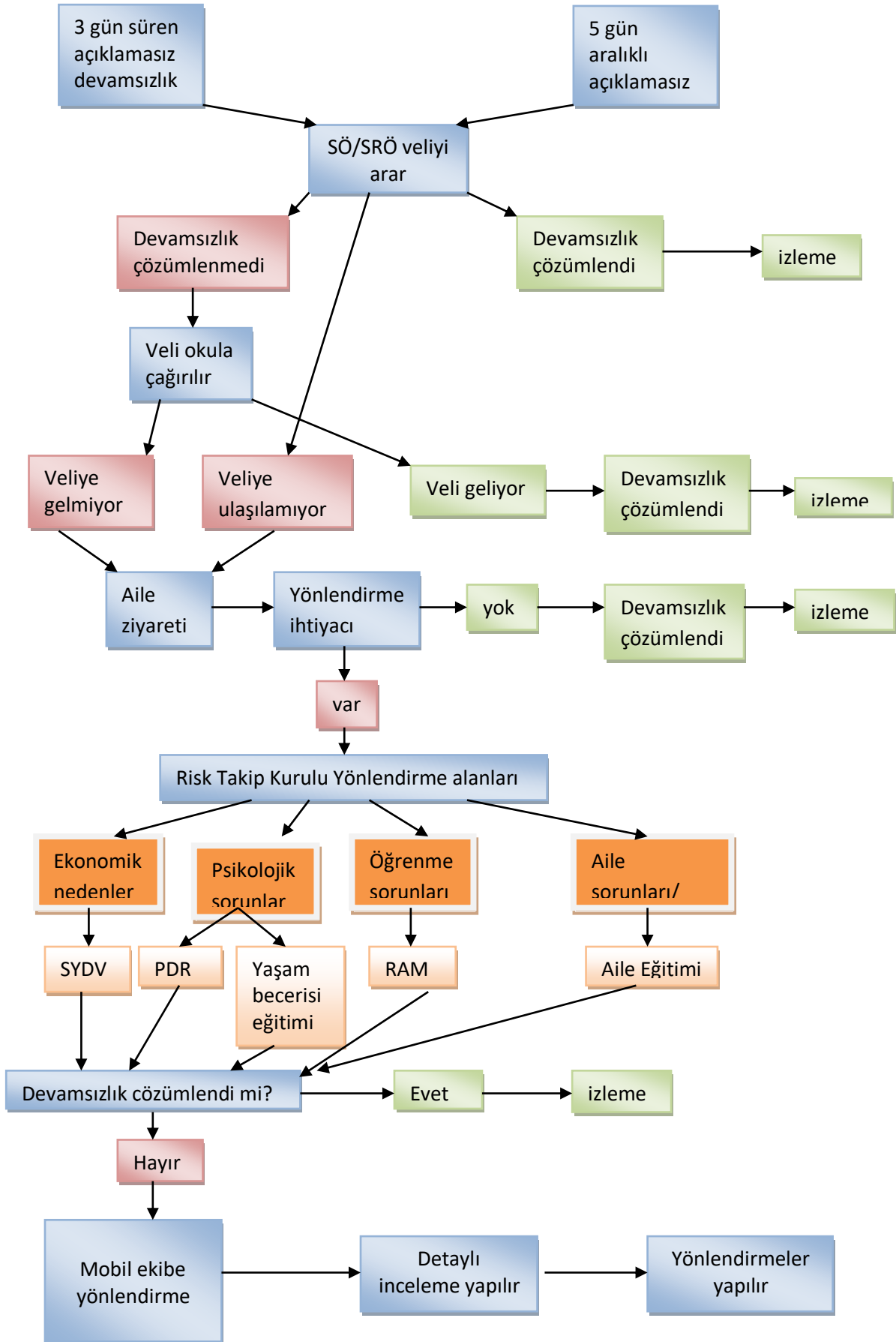
Eğer veli aileyi anlatırken başka bir çocuğu hakkında onun istismara uğradığı, bakım altında olduğu ya da suçla ilişkilendiği hakkında bilgi verdi ise yine risk tarama formundaki ilgili bölümler doldurulur. Eğer bu konuları düşündürtecek bir anlatım olmadı ise bu sorular sorulmayabilir.

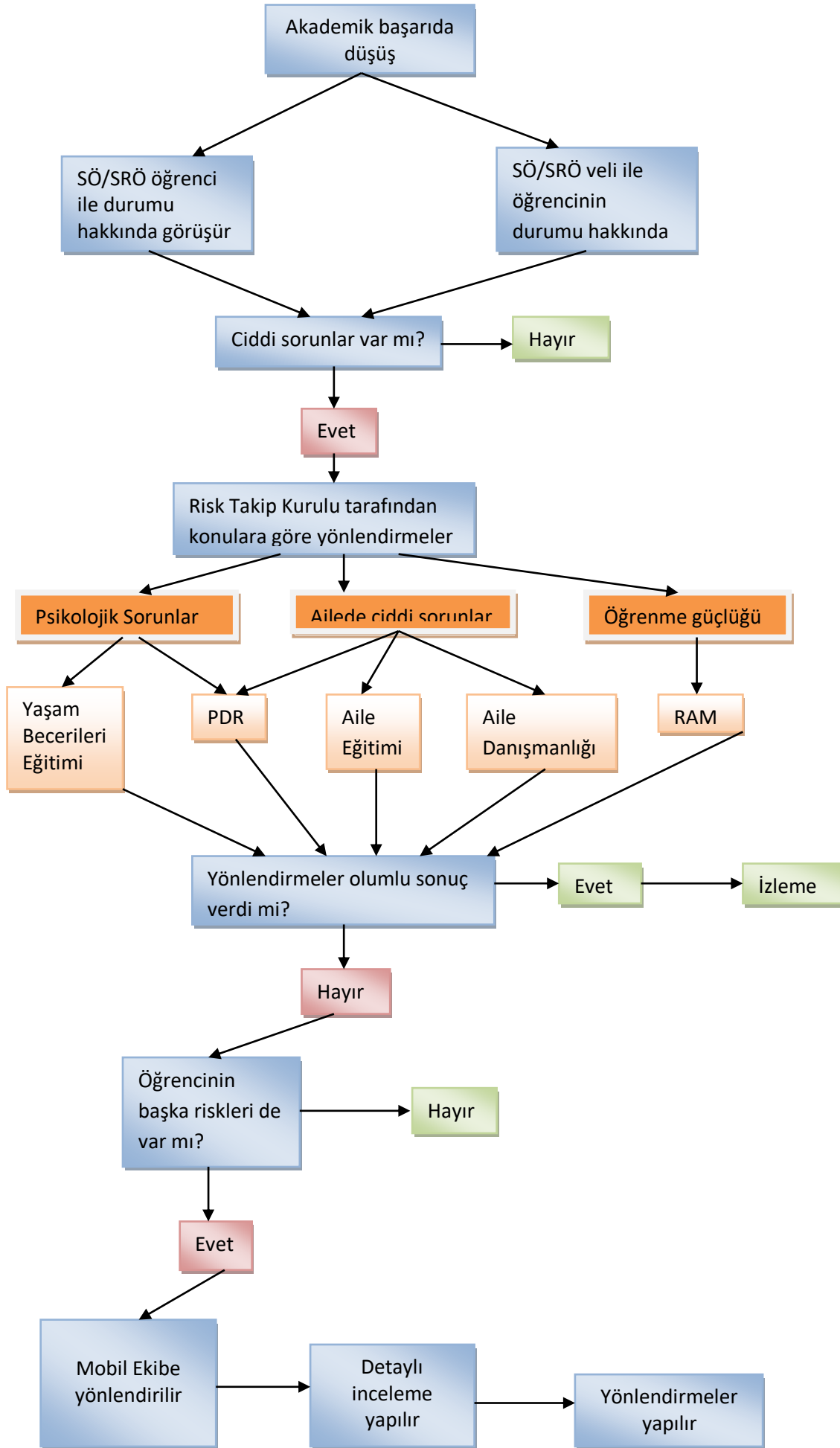
Sınıf (rehber) öğretmeni, sınıfında yaptığı taramada bir öğrenci için risk koşullarının varlığını tespit ettiğinde ya da bir öğrencide başarısızlık veya devamsızlık gibi ciddi sorun gözlemlendiğinde ivedilikle Risk Takip Kurulu'nu toplar. Risk Takip Kurulu'nun, var olan "Rehberlik Hizmetleri Yürütme Kurulu'nun" bir alt unsuru olarak çalışması öngörülmektedir. Böylelikle belirli aralıklarla toplanan Rehberlik Hizmetleri Yürütme Kurulu için okuldaki öğrencilere ilişkin genel veriler de toplanmış olur.

Risk Takip Kurulu'nun ivedi bir şekilde çalışabilmesi için bir sorun ya da risk tespit edildiği zaman **ilgili müdürü yardımcısı, psikolojik danışman ve ilgili sınıf (rehber) öğretmenin** katılımıyla kurul toplanır. Bu toplantılara gerek görüldüğünde bölgedeki okullara danışmanlık vermekle görevlendirilmiş bir sosyal hizmet uzmanı'nın (*Mobil Ekip*) katılımı sağlanır. Risk Takip Kurulu gündeme gelen her çocuk için kendi kurumlarında yönlendirilebilecek programlara, eğer öğrenme ile ilgili konularda destek alınmasına ihtiyaç varsa ilçe RAM'ına, ya da eğitim kurumu dışında sunulan hizmet/yardım veya programlara çocuğun ve/veya ebeveynlerinin yönlendirilmesini planlar. Hazırlanan plan sınıf (rehber) öğretmeni tarafından çocuğun ebeveyni ya da vasisine anlatılır ve onay alınır. Her çocuk için oluşturulan plan, sınıf (rehber) öğretmenin takibinde izlenir. Eğitim kurumu içinde oluşturulan bu 1. Aşama Erken Uyarı mekanizmasının (Risk Takip Kurulu) önerdiği planın gerekli düzeltilmeleri sağlayamaması durumunda 2. Aşama Erken Uyarı mekanizması (*Mobil Ekip*) harekete geçirilir. Bu mekanizma çocuğun koşullarını daha derinlemesine inceleyerek gerekli müdahaleleri planlar.

Akademik başarıda düşüş ve devamsızlık gibi ciddi davranış değişiklikleri karşısında atılacak adımlarla ilgili akış aşağıdaki şemalarda gösterilmektedir.

Risk Takip Kurulu'nda her olguyu değerlendirirken öncelikle hangi önleyici/destekleyici hizmetlere gereksinim duyulduğu düşünülür ve hizmetlerin planlanması yapılır. Yapılan plan bir sonraki sayfada sunulan forma işlenir. Aşağıdaki listede belirtilen koşullarda ne tür hizmetlere yönlendirilebileceğine ilişkin örnekler sıralanmaktadır:

Ekonomik sıkıntı: Sosyal Yardımlaşma Dayanışma Vakıfları, Belediye maddi destek ve istihdama yönelik eğitim programları, İŞKUR vb.

Ebeveynin beceri eksikliği: Halk Eğitim Merkezlerindeki Anne Destek Programı, Baba Destek Programı, Benim Ailem Programı vb.

Ebeveynlerde psikolojik sorunlar: İldeki hastanelerdeki psikiyatri/psikoloji servisleri, SHÇEK Toplum Merkezleri, Belediye Danışma Merkezleri vb.

Öğrencide psikolojik sorunlar: Okuldaki PDR hizmetleri, RAM, ildeki üniversitelerdeki çocuk/ergen psikiyatri servisi, Yaşam Becerileri Eğitimi vb.

Öğrenme güçlüğü: RAM

Öncelikle okul bölgesinde bulunan ve öğrenci ve ailesi tarafından kolay ulaşılabilir olan hizmetlere, ailenin onayı sonrasında, yönlendirme yapılması önerilir. RTK'nın öğrencinin gereksinimleri doğrultusunda yaptığı planı sınıf (rehber) öğretmeni veli ile paylaşır. Veliye gözlemlenen risk ile ilgili gerekli bilgiler verilir ve velinin işbirliği sağlanır.

RTK'nın yaptığı planın takibi sınıf (rehber) öğretmenine verilir. RTK'da belirlenen takip süresi sonucunda kurul bir kere daha toplanarak olgunun durumunu tekrar değerlendirir. Eğer beklenen iyileşme gerçekleşmemiş ise ya da zaman içinde daha riskli durumlar ortaya çıkmış ise, olgu detaylı bir inceleme için ilgili Mobil Ekip'e RTK'nın oluşturmuş olduğu plan ve sonuçları ile birlikte bildirilir. Mobil Ekip'in incelemeleri sırasında olgu ile ilgili öğretmenden daha detaylı bilgiye gereksinim duyulması halinde, mobil ekip ile işbirliği içinde gerekli bilgiler gizlilik ilkesi gözetilerek sunulur. Bir sonraki bölümde bilgilerin paylaşımı ve işbirliği konusu ele alınmaktadır.

RİSK TAKİP KURULU FORMU:

ÖĞRENCİ ADI: _____

TOPLANTI TARİHİ: _____

KURULDAKİ SINIF ÖĞRETMENİ/SINIF REHBER ÖĞRETMENİ: _____

KURULDAKİ MÜDÜR YARDIMCISI: _____

KURULDAKİ PSİKOLOJİK DANIŞMAN: _____

ÖĞRENCİ AÇISINDAN RİSKLİ OLDUĞU DÜŞÜNÜLEN KONULAR:

ÖNERİLEN PLAN:

1.

2.

3.

PLAN TAKİP SÜRECİ: (Sorumlu kişi: _____)

Tekrar toplanma zamanı: _____

PLAN TAKİP TOPLANTISI: TARİH: _____

SONUÇ:

- ☐ SORUN ÇÖZÜLDÜ
- ☐ SORUN ÇÖZÜLMEDİ, İZLENMESİ KARARLAŞTIRILDI
- ☐ SORUN ÇÖZÜLMEDİ, MOBİL EKİBE YÖNLENDİRİLMESİ KARARLAŞTIRILDI

MOBİL EKİBİN ARANMA TARİHİ: _____

KİMİNLE GÖRÜŞÜLDÜ: _____

Erken Uyarı Siteminde öngörülen aşamalı değerlendirme süreci güvenli bir bilgi paylaşımı üzerine inşa edilmektedir. Çocuklara ve ailelerine ilişkin özel bilgilerin ancak çocuğun tehlike altında olduğu düşünüldüğü koşullarda ilgili Mobil Ekip ile paylaşılması planlanmıştır. Önerilen modelde çocuklara ilişkin risklerin taranması sonucu her kurumun önce kendi içinde ilgili hizmetlere yönlendirmeleri öngörülmüş olup, beklenen iyileşmenin görülmediği noktada kurum dışı bir yönlendirme ile Mobil Ekip'e bildirim yapılması önerilmektedir. Bu ikinci yönlendirme kurumlar arası işbirliğini gerektirmektedir. Bu işbirliği, önerilen modelin en kilit noktasıdır. Bölgeden sorumlu Mobil Ekip'e yönlendirilen olgular ile ilgili temel bilgilerin paylaşılması beklenmektedir. Her iki tarafın da özel bilgilerin gizliliğini koruma sorumluluğu vardır.

Bilgi paylaşımının belirli ölçütleri ve standartları vardır:

- ✓ Olgu ile ilgili bilgi sadece Mobil Ekip'de bulunan uzmanlar ile paylaşılır
- ✓ Olguya ait Risk Takip Kurulu'nda oluşturulan plan ve sonucu Mobil Ekip uzmanları ile elden paylaşılır
- ✓ İlgili form sadece Mobil Ekip uzmanları tarafından görülür, başka kişilerin forma erişimi engellenir
- ✓ Olguya ait tarama ve Risk Takip Kurulu Formu öğrenci dosyasında tutulur ve izni olmayan kişiler tarafından erişimleri engellenir
- ✓ Bilgi paylaşımı güvenli bir ortamda, başkalarının duyamayacağı koşullar temin edildikten sonra yapılır.
- ✓ Tüm bu süreç içinde olgu ile ilgili paylaşımlarda etiketleyici bir şekilde konuşulmaması etik açıdan çok önemlidir
- ✓ Çocukla ilişkili RTK'da tartışılanların ve çocuğun hakkında alınan kararların, çocuğun yararına olan durumlar dışında, başka öğretmenler ya da ilgili olmayan kişilerce bilinmemesi sağlanmalıdır.

EKLER: TARAMA ARAÇLARI